Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

VERDERE VERSTERKING

ONDERZOEK NAAR HET FUNCTIONEREN VAN EXAMENCOMMISSIES IN HET HOGER ONDERWIJS

maart 2015

Voorwoord

Een diploma van een Nederlandse hogeschool of universiteit is het onweerlegbare bewijs dat de ontvanger ervan de opleiding naar behoren heeft afgerond. De waarde van een diploma moet boven elke twijfel verheven zijn. En studenten moeten erop kunnen rekenen dat hun kennis, inzicht en vaardigheden valide en betrouwbaar worden getoetst. De examencommissies van de instellingen zien op dit alles toe. Zij moeten de kwaliteit van de toetsing binnen het hoger onderwijs garanderen. Daarmee hebben de examencommissies essentiële taken die in de wet zijn verankerd. Ze kunnen daarbij eigen keuzes maken in de wijze waarop ze hun wettelijke bevoegdheden in de praktijk vormgeven.

In 2008 stelde de inspectie vast dat examencommissies maar ten dele garant konden staan voor het eindniveau van opleidingen. Een groot deel van de examencommissies was toen onvoldoende toegerust voor de gezaghebbende positie die in de Wet versterking besturing van hen gevraagd ging worden. Nu hebben wij opnieuw onderzoek verricht, met grote betrokkenheid vanuit de sector. Ik dank in ieder geval de leden van de klankbordgroep voor hun inbreng.

In dit nieuwe onderzoek constateren we dat de examencommissies veel meer dan in 2008 de kwaliteit van de tentamens en examens waarborgen. Dat is het positieve resultaat van de vele inspanningen die tot nu toe al zijn geleverd. We ondervonden tijdens het onderzoek bovendien een grote inzet en betrokkenheid van de examencommissies. Ook de instellingsbesturen onderkennen vaak meer dan voorheen het belang van examencommissies. Dat laatste is essentieel: examencommissies kunnen niet zonder bestuurlijke steun. De examencommissies hebben een heldere organisatiestructuur nodig, met een transparante verdeling van de taken, rollen en verantwoordelijkheden.

Bestuurlijke steun, een goede organisatorische inbedding en voldoende facilitering van examencommissies zijn ook van belang voor een doorgaande ontwikkeling – want de kwaliteitsborging van de toetsing zal zich verder moeten versterken. Er moeten nog belangrijke stappen gezet worden, bijvoorbeeld bij de borging dat het geheel van tentamens de eindkwalificaties toetst en bij de aanwijzing van examinatoren op kwalitatieve gronden. Examencommissies dienen na een zelfevaluatie hun eigen ontwikkelpad te expliciteren. Het zou goed zijn als instellingen daarbij elkaars ervaringen benutten. Zo hebben wij tijdens ons onderzoek naar het functioneren van examencommissies diverse voorbeelden aangetroffen die volgens betrokkenen goed werken. We hopen dat college-instellingen die als inspiratie gaan gebruiken. Deze good practices zijn aan het eind van de rapportage opgenomen.

Wij willen de onderlinge uitwisseling van ideeën en informatie daarnaast stimuleren door een landelijke conferentie te organiseren. Ook zullen wij als inspectie met het hoger onderwijs in gesprek blijven gaan over dit onderwerp. We laten ons bijvoorbeeld graag uitnodigen voor bijeenkomsten rond examencommissies. Want als inspectie houden wij toezicht, we onderzoeken, signaleren en stimuleren – dat is onze rol. Maar de instellingen zijn zelf verantwoordelijk voor de verdere versterking van de examencommissies. De betrokkenheid die we tijdens het onderzoek ondervonden, geven mij alle vertrouwen in die verdere ontwikkeling.

Monique Vogelzang
Inspecteur-generaal van het Onderwijs

Inhoud

Samenvatting

1 Inleiding 10
1.1 Aanleiding van het onderzoek 10
1.2 Doel van het onderzoek 11
1.3 Onderzoeksvraag 11
1.4 Methoden van onderzoek 11
1.5 Afbakening van de onderzoeksvraag 13
1.6 Leeswijzer 13

2 Beschrijving examencommissies 15

3 De taken van examencommissies 18
3.1 Het borgen van de kwaliteit van de tentamens 18
3.1.1 Examinatoren aanwijzen 19
3.1.2 Richtlijnen voor examinatoren 23
3.1.3 Toezicht houden op de toetsing 25
3.2 Het borgen van de kwaliteit van het examen 27
3.3 Beslissingen aangaande individuele studenten 29
3.3.1 Vrijstellingen 29
3.3.2 Maatregelen bij fraude 30
3.3.3 Klachten en verzoeken van studenten 33

4 Handelwijze en positionering van examencommissies 35
4.1 Deskundigheid 35
4.2 Onafhankelijkheid 39
4.3 Transparantie 43
4.4 Adviseren en signaleren 45

5 Conclusies, beschouwing en aanbevelingen 48
5.1 Conclusie en beschouwing: vooruitgang, maar verdere versterking nodig 48
5.2 De randvoorwaarden voor het ontwikkelproces 50
5.3 Besluit 51
5.4 Aanbevelingen 52

Good practices 55

Literatuur 59

Bijlagen 61
Bijlage A Verklarende woordenlijst 61
Bijlage B Verantwoording vragenlijstonderzoek 62
Bijlage C Analyse jaarverslagen examencommissies 64
Bijlage D Analyse visitatierapporten en NVAO-besluiten 65
Bijlage E Richtlijnen voor examinatoren 67
Bijlage F Administratieve lasten 69
Bijlage G Relevante jurisprudentie examens hoger onderwijs 70
Bijlage H Relevante wetsartikelen 71

Samenvatting

Onderzoeksvraag en aanpak van het onderzoek
In dit rapport beantwoordt de inspectie de vraag in welke mate en hoe examencommissies in het hoger onderwijs vaststellen of een student voldoet aan de beoogde eindkwalificaties. De onderzoeksvraag sluit aan bij artikel 7.12 van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW).
Met deze onderzoeksvraag gaat de aandacht uit naar zowel de taken van de examencommissie als de wijze waarop zij zich van die taken kwijt en de positie die ze in de eigen instelling inneemt. We benadrukken voor de duidelijkheid dat de inspectie in dit onderzoek geen uitspraken doet over het eindniveau van opleidingen; wij richten ons op de borgende taak van de examencommissies.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden heeft de inspectie vragenlijsten verstuurd naar voorzitters van examencommissies, hun opleidingsmanagers en een tweetal examinatoren van 306 opleidingen van bekostigde en niet-bekostigde universiteiten en hogescholen. Daarnaast hebben we verdiepingsgesprekken gevoerd bij 6 instellingen, met 201 betrokkenen gesproken tijdens rondetafelbijeenkomsten, jaarverslagen van examencommissies geanalyseerd, deskundigen gesproken, en literatuur en accreditatiebesluiten van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) bestudeerd.

De onderzoeksmethode maakt het mogelijk om representatieve uitspraken te doen over het bekostigd hbo en wo en over het niet-bekostigd hbo. Waar relevant maken we dat onderscheid in de onderzoeksbevindingen.

Conclusies
Examencommissies hebben zich sinds het inspectieonderzoek 'Boekhouder of wakend oog?' (2008[1]) duidelijk versterkt. Ze richten zich meer dan voorheen op het borgen van de kwaliteit van de tentaminering en examinering. Op die manier staan ze in toenemende mate garant voor de waarde van het diploma. Ook zijn de examencommissies onafhankelijker geworden; managers maken veel minder vaak deel uit van examencommissies dan voorheen. De deskundigheid van examencommissies is eveneens toegenomen. Examencommissies hebben deelgenomen aan tal van professionaliseringsactiviteiten op het terrein van toetskwaliteit en juridische kennis. Met name het hbo heeft belangrijke stappen vooruit gezet in de implementatie van de Wet versterking besturing.

Het overgrote deel van de examencommissies dient het ontwikkelproces de komende jaren door te zetten. In de onderzoeksresultaten geven we aan welk percentage van de examencommissies bepaalde activiteiten dient te verbeteren. De belangrijkste verbeterpunten zijn:

- periodiek onderzoek of het totale pakket van tentamens de vereiste eindkwalificaties toetst;
- expliciete aanwijzing van examinatoren;
- richtlijnen voor de constructie van tentamens;
- toezicht op de naleving van richtlijnen en regelingen over fraude.

1 Het rapport *Boekhouder of wakend oog?* is verschenen in 2009, het onderzoek zelf is in 2008 uitgevoerd.

Tot slot dienen de examencommissies verzoeken of klachten van studenten waarbij een lid van de examencommissie betrokken is, buiten de aanwezigheid van het betreffende lid te behandelen conform artikel 7.12b, lid 4 van de WHW.

Om het ontwikkelproces van examencommissies te versnellen, moet aan de volgende randvoorwaarden worden voldaan:

- een heldere positionering van examencommissies en taakverdeling met andere actoren binnen de instelling;
- een gedeelde interpretatie van het wettelijk kader;
- voldoende facilitering.

Deze randvoorwaarden verdienen bestuurlijke aandacht. De inspectie vindt het zorgelijk dat ongeveer een derde van de examencommissies aangeeft nu onvoldoende (of meer onvoldoende dan voldoende) gefaciliteerd te worden.

De inspectie heeft in dit rapport een aantal aanbevelingen aan alle betrokkenen gedaan, uitgewerkt in concrete activiteiten. De verdere versterking is noodzakelijk. De flexibilisering in het hoger onderwijs die we de komende jaren verwachten, vergroot deze noodzaak nog.

Onderzoeksresultaten

Inrichting examencommissies
De examencommissies zijn op verschillende manieren ingericht. Een kwart is voor één opleiding ingericht, driekwart voor een groep van opleidingen. Een examencommissie is gemiddeld verantwoordelijk voor elfhonderd studenten. 64 procent mandateert één of meerdere van haar taken. Ongeveer een derde legt de mandatering niet traceerbaar vast, wat ten koste gaat van een heldere positionering van de examencommissies.

Het borgen van de kwaliteit van de tentamens
De examencommissies borgen de kwaliteit van de tentamens beter dan enkele jaren geleden. Zo wijzen examencommissies vaker examinatoren aan. Ook ontvangen meer examinatoren richtlijnen voor de tentaminering. Tegelijkertijd is bij een deel van de examencommissies, ongeveer een kwart, verdere verbetering van de borging nodig. Het is belangrijk dat deze examencommissies de examinatoren expliciet aanwijzen en de richtlijnen voor examinatoren aanvullen met enkele essentiële richtlijnen om fraude te voorkomen en om tentamens te construeren.

Het borgen van de kwaliteit van het examen
Zo goed als alle examencommissies zeggen de taak om de kwaliteit van het examen te borgen uit te voeren (of onder hun verantwoordelijkheid te laten uitvoeren). Veel examencommissies onderzoeken de kwaliteit van de eindwerken en bespreken resultaten van andere onderzoeken op dit gebied. Dit gebeurt duidelijk meer dan enkele jaren geleden. Driekwart van de examencommissies onderzoekt (of laat onderzoeken) of het geheel van de tentamens alle beoogde eindkwalificaties toetst. Het is nodig dat ook het resterende kwart van de examencommissies dit gaat doen.

Beslissingen over individuele studenten
De examencommissies voeren de taak om beslissingen te nemen over individuele studenten voldoende uit. Examencommissies verstrekken, conform de wettelijke bepalingen, vrijstellingen aan individuele studenten op gronden die in de onderwijs- en examenregeling zijn vastgelegd. Ook leggen alle examencommissies sancties op nadat fraude is geconstateerd. 94 procent van de opleidingen kent ook regelingen of

richtlijnen die examinatoren dienen te hanteren bij een vermoeden van fraude. Examencommissies behandelen conform hun wettelijke opdracht klachten en verzoeken van studenten.
Wij concluderen wel dat er op onderdelen verbetering nodig is, bijvoorbeeld bij de communicatie van de examencommissie met studenten en examinatoren over de regelingen en beslissingen. Ook dienen examencommissies die dat nog niet doen (8 procent), ervoor te zorgen dat een klacht waarbij een lid van de examencommissie is betrokken niet in diens aanwezigheid wordt behandeld.

Deskundigheid
De inspectie constateert dat de deskundigheid van examencommissies zich positief ontwikkelt. Het overgrote deel van de examinatoren en het management vindt dat examencommissies deskundig opereren. In de afgelopen jaren is de kennis van examencommissies over onder andere toetsing en wet- en regelgeving toegenomen. Zorgelijk is echter dat ruim een derde van de examencommissies aangeeft nu onvoldoende tijd te krijgen voor de taakuitoefening. Bovendien geeft slechts 58 procent aan voldoende gefaciliteerd te worden voor professionalisering; in het wetenschappelijk onderwijs is dat slechts 37 procent van de examencommissies.
De behoefte aan het delen van ervaringen met examencommissies van andere instellingen is groot. Examencommissies geven aan bereid te zijn de praktijken die binnen hun context goed werken met anderen te delen. Aan het eind van dit rapport, na hoofdstuk 5, hebben wij dergelijke good practices opgenomen. Wij vragen de gezamenlijke instellingen en/of koepels deze lijst verder uit te breiden.

Onafhankelijkheid
Alle betrokkenen zijn van oordeel dat de examencommissies onafhankelijk opereren. In de examencommissies zitten volgens hen nauwelijks personen met een financiële verantwoordelijkheid. We hebben geconstateerd dat het aantal managers in examencommissies de laatste jaren is afgenomen. Wel merken we op dat de begrippen ‘onafhankelijkheid’ en ‘personen met een financiële verantwoordelijkheid’ een grijs gebied kennen dat binnen de eigen instelling verdere explicitering behoeft.

Transparantie
Enkele jaren gelden deden de examencommissies nog in beperkte mate verslag van hun werkzaamheden. Nu heeft iedere examencommissie een jaarverslag, wat een grote vooruitgang is. Toch verdient de transparantie verdere versterking: de verantwoordelijkheidsverdeling en de taakverdelingen zijn regelmatig onvoldoende inzichtelijk. Ook de communicatie over het jaarverslag tussen de examencommissie en het bestuur is vaak te beperkt; te veel examencommissies, in het wo zelfs driekwart, krijgen geen inhoudelijke reactie van het bestuur op het jaarverslag.

Besluit
Examencommissies hebben de afgelopen jaren belangrijke stappen vooruit gezet in de borging van de tentaminering en examinering. Zowel de Wet versterking besturing als het aangepaste accreditatiestelsel heeft hieraan bijgedragen. De Vereniging Hogescholen en de Nederlandse Raad voor Training en Opleiding (NRTO) hebben activiteiten ontplooid om de examencommissies in hun ontwikkeling te ondersteunen. Examencommissies laten een grote inzet zien. Dat is ook gebleken uit de betrokkenheid bij dit onderzoek en de bereidheid good practices te delen. De examencommissies dienen op basis van een zelfevaluatie de komende jaren de borging van het eindniveau verder te versterken.

De inspectie is van plan over enkele jaren het functioneren van examencommissies opnieuw te onderzoeken. Ook overwegen wij de komende periode publicaties te wijden aan specifieke aspecten van het functioneren van examencommissies.

1 Inleiding

Examencommissies spelen een belangrijke rol in de bewaking en bevordering van het niveau van de opleidingen in het hoger onderwijs. Door de kwaliteit van de examens en tentamens te borgen, staan zij vanuit hun onafhankelijke positie garant voor de waarde van het getuigschrift. In samenwerking met de examinatoren, docenten, opleidingsmanagers en opleidingscommissies leveren de examencommissies een bijdrage aan de kwaliteit van de opleidingen, en daarmee aan het maatschappelijk vertrouwen in het hoger onderwijs.

1.1 Aanleiding van het onderzoek

De kwaliteit van de examinering in het hoger onderwijs is al langere tijd onderwerp van onderzoek en advisering. De Inspectie van het Onderwijs en de Onderwijsraad uitten de afgelopen jaren meermaals hun zorgen over het niveau van de examinering in het hoger onderwijs en over de mate waarin de examencommissie daarop toezicht houdt. In 2004 concludeerde de Onderwijsraad in zijn rapport *Examinering in het hoger onderwijs* dat examinering in het hoger onderwijs een steviger borging nodig heeft. De raad beval aan de positie van examencommissies te versterken door de onafhankelijkheid te vergroten, externen in de examencommissies op te nemen en managers met financiële verantwoordelijkheid uit de examencommissies te weren. Ook adviseerde de Onderwijsraad een onderscheid te maken tussen opleiden en beoordelen, de beoordeling van examens zwaarder te laten wegen bij de accreditaties en een wettelijke regeling in het leven te roepen om procedures voor de erkenning van verworven competenties (evc-procedures) een plaats te geven.

De wetgever heeft in de loop der jaren de aanbevelingen om de borging van de examinering te versterken in wetgeving vertaald. Zo is met de Wet versterking besturing (WVB) in 2010 de onafhankelijke rol van examencommissies steviger verankerd. De examencommissies hebben, naast hun rol in de uitvoering van toetsing, explicieter dan voorheen de taak de kwaliteit van de examens en tentamens te borgen. Daarnaast weegt de beoordeling van de tentamens en examens sinds 2011 zwaarder bij de accreditaties.
In aanvulling op de WVB zijn met de Wet versterking kwaliteitswaarborgen hoger onderwijs (WVK) verdere stappen gezet om de onafhankelijkheid en deskundigheid van de examencommissie te versterken en het belang van de toetsing te onderstrepen. De WVK bepaalt dat een extern lid deel moet uitmaken van de examencommissie en dat leden van het instellingsbestuur of personen die anderszins financiële verantwoordelijkheid dragen binnen de instelling, geen zitting mogen nemen in de examencommissie. Ook bepaalt de WVK dat het gerealiseerde eindniveau en de wijze van examinering niet langer één beoordelingscriterium vormen bij accreditaties. De bepalingen van de WVK zijn deels per september 2014 ingegaan en gaan deels per september 2015 in; toen wij dit onderzoek uitvoerden, waren deze bepalingen dus nog niet van kracht.

De inspectie concludeerde in het rapport *Boekhouder of wakend oog?* dat de examencommissies in 2008 maar ten dele garant stonden voor het eindniveau en dus nog niet klaar waren voor de nieuwe taken die de Wet Versterking Besturing voorschreef. Na een verzoek van de Tweede Kamer[2] heeft de minister de inspectie gevraagd het functioneren van de examencommissie zoals vastgelegd in de WVB te

2 Motie van 18 juni 2009

evalueren. Zij heeft daarnaast, zoals aangekondigd in haar brief van 5 december 2013 aan de Tweede Kamer over de evaluatie van de WVB, de inspectie verzocht om te adviseren over een mogelijke reductie van de administratieve lasten van examencommissies (OCW, 2013).

Dit onderzoek past in de wettelijke taak van de inspectie om de kwaliteit van het stelsel voor hoger onderwijs te beoordelen en te bevorderen.

1.2 Doel van het onderzoek

Met dit onderzoek beoogt de inspectie het huidige functioneren van examencommissies te beoordelen. Waar mogelijk brengen we de ontwikkeling sinds ons vorige inspectieonderzoek naar de examencommissies, *Boekhouder of wakend oog?* (2008), in beeld. Daarnaast wil de inspectie met dit onderzoek examencommissies stimuleren in hun verdere ontwikkeling.

1.3 Onderzoeksvraag

In dit rapport beantwoorden we de vraag in welke mate en hoe examencommissies in het hoger onderwijs vaststellen of een student voldoet aan de beoogde eindkwalificaties. Deze formulering sluit aan bij artikel 7.12 van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW): de examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling (OER) stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad. Kortheidshalve gebruiken we in dit rapport het woord '(beoogde) eindkwalificaties' als we verwijzen naar 'kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad'.
Met deze onderzoeksvraag gaat de aandacht uit naar zowel de taken van examencommissies als de wijze waarop examencommissies zich van die taken kwijten en de positie die ze in de eigen instelling innemen.

1.4 Methoden van onderzoek

In dit onderzoek is gebruikgemaakt van meerdere onderzoeksmethoden. Ten eerste hebben we vragenlijsten verstuurd naar voorzitters van examencommissies, hun opleidingsmanagers en een tweetal examinatoren van 306 opleidingen van bekostigde en niet-bekostigde universiteiten en hogescholen. Deze opleidingen zijn geselecteerd door middel van een aselecte, representatieve steekproef van alle opleidingen[3] in Nederland. De steekproef is gestratificeerd naar bekostigd en niet-bekostigd hoger onderwijs, naar grootte van de opleiding (alleen voor bekostigd onderwijs) en naar hbo en wo. De totale respons onder de 306 benaderde examencommissies bestond uit 266 opleidingsmanagers (87 procent), 281 voorzitters van examencommissies (92 procent) en 479 examinatoren (78 procent). De onderzoeksmethode maakt het mogelijk om representatieve uitspraken te doen over het bekostigd hbo en wo en over het niet-bekostigd hbo; waar relevant maken we dat onderscheid in de onderzoeksbevindingen. Een uitgebreide verantwoording van de beschrijving van de steekproef, dataverzameling en respons is te vinden in bijlage B.

Het doel van de vragenlijsten is inzicht te krijgen in het functioneren van examencommissies, de positionering van de examencommissies en de opvattingen

3 Bij de bekostigde opleidingen is de steekpoef beperkt tot voltijdopleidingen, bij de niet-bekostigde opleidingen is de steekproef beperkt tot deeltijdopleidingen.

daarover. In de vragenlijsten is ook gevraagd naar dilemma's waarmee examencommissies te maken hebben in de uitvoering van hun wettelijke taken en naar de (verlaging van) de administratieve lasten rondom examencommissies. Doordat verschillende functionarissen per opleiding bevraagd zijn, is het mogelijk de antwoorden van de examencommissie te verifiëren met de antwoorden van de managers of de examinatoren. Als de antwoorden van de verschillende functionarissen overeenkomen, worden ze in dit rapport als een gegeven beschreven, zonder de toevoeging dat we dit doen op grond van de overeenstemming tussen examencommissies, examinatoren en managers. Een dergelijke herhaalde toevoeging zou te zeer ten koste van de leesbaarheid gaan.

Ten tweede heeft de inspectie het jaarverslag opgevraagd van de in de steekproef betrokken examencommissies en er vervolgens 85 geanalyseerd. Het analyse-instrument en een samenvatting van de resultaten zijn te vinden in bijlage C.

Ten derde hebben we verdiepingsgesprekken gevoerd met zes instellingen: drie universiteiten en drie hogescholen. Twee van die instellingen waren niet-bekostigd. Per instelling spraken we met betrokkenen van ten minste twee opleidingen. Er is gesproken met de voorzitters van examencommissies, opleidingsmanagers en examinatoren, en met degene die de leden van de examencommissie aanstelt. Dat is in het wo de decaan, in het bekostigd hbo het college van bestuur (CvB) en in het niet-bekostigd hoger onderwijs de directie[4]. Het doel van de gesprekken was om de resultaten van de vragenlijsten te verhelderen en waar nodig aan te vullen. Bij de selectie van instellingen en examencommissies waarmee verdiepingsgesprekken zijn gehouden, is rekening gehouden met de (ongewenste) samenloop met andere onderzoeken, een spreiding in actieve en minder actieve examencommissies en een spreiding in de mate waarin de examencommissie taken mandateert.

Ten vierde hebben er vier rondetafelbijeenkomsten plaatsgevonden met 201 voorzitters van examencommissies, opleidingsmanagers en examinatoren die in de vragenlijst hadden aangegeven daarvoor interesse te hebben. Er waren 115 deelnemers uit het bekostigd hbo, 55 uit het bekostigd wo en 31 van niet-bekostigde instellingen. Tijdens de rondetafelbijeenkomsten bespraken zij met elkaar de dilemma's waarmee examencommissies te maken hebben in de uitvoering van hun wettelijke taken. In deze rapportage benutten we de rondetafelbijeenkomsten om de context te schetsen van de resultaten van de vragenlijsten. Daarnaast gebruiken we ze om de dilemma's te beschrijven die de examencommissies ondervinden bij de uitvoering van hun taken.

Ten vijfde heeft de inspectie bureau-onderzoek gedaan. Er zijn accreditatierapporten geanalyseerd (bijlage D), publicaties over tentaminering en examinaring gelezen en websites van instellingen bestudeerd. Bovendien hebben we een LSVb-onderzoek bestudeerd waarin studenten werden bevraagd naar hun ervaringen met examencommissies (LSVb, 2014).

Ten zesde hebben we gesproken met tal van deskundigen op het gebied van examencommissies en examinering, onder wie een aantal voorzitters van colleges van beroep voor de examens (CBE's) en leden van het College van Beroep voor het Hoger Onderwijs (CBHO). Ook hebben we waar mogelijk gehoor gegeven aan uitnodigingen om met groepen binnen het hoger onderwijs te praten over examencommissies. Al deze gesprekken hebben bijgedragen aan de inkleuring van de resultaten van de vragenlijsten.

4 In het vervolg van dit rapport gebruiken we de term 'bestuur' om te verwijzen naar degene die de leden van examencommissie benoemt: de decaan in het wo, het CvB in het bekostigd hbo en de directie in het niet-bekostigd hoger onderwijs.

Tot slot vermelden we dat gedurende het hele onderzoeksproces een klankbordgroep de inspectie heeft geadviseerd. Dit gebeurde op vijf verschillende momenten in 2014 en 2015. In de klankbordgroep participeerden de drie koepels – Nederlandse Raad voor Training en Opleiding (NRTO), Vereniging Hogescholen en de vereniging van universiteiten (VSNU) – de Landelijke Studenten Vakbond (LSVb), de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) en enkele deskundigen (veelal leden van examencommissies in hbo, wo en niet-bekostigd onderwijs).

1.5 Afbakening van de onderzoeksvraag

Met dit onderzoek willen wij beoordelen in welke mate en hoe examencommissies in het hoger onderwijs vaststellen of een student voldoet aan de beoogde eindkwalificaties. Dit onderzoek richt zich daarmee op de borgende taak van de examencommissies ten aanzien van de tentamens en examens, maar niet op de tentaminering en examinering zelf; de inspectie doet in dit onderzoek geen uitspraken doet over het eindniveau van opleidingen; de gewenste verbeteringen betreffen de borgende taak van de examencommissies.

Dit onderzoek geeft een algemeen beeld van de examencommissies in het hoger onderwijs. Er worden geen uitspraken gedaan of oordelen gegeven over specifieke examencommissies, opleidingen of instellingen. In een aantal tabellen in dit rapport zijn de bevindingen uitgesplitst en gepresenteerd naar type hoger onderwijs (hbo en universiteit) en bekostiging (bekostigde en niet-bekostigde instellingen). In de tabellen hebben we opleidingen van de niet-bekostigde universiteiten weggelaten, omdat de gegevens niet significant zijn. Het aantal opleidingen en betrokken instellingen is daarvoor te klein: drie opleidingen van één niet-bekostigde instelling. In dit onderzoek hebben we alle taken en bevoegdheden van examencommissies onderzocht, met uitzondering van de taak van examencommissies in het wo om studenten toestemming te verlenen voor afwijkende studieroutes (artikel 7.12b, lid c). Deze taak wordt echter wel zijdelings besproken bij de behandeling van verzoeken en klachten van studenten (3.3.3).

1.6 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit vijf hoofdstukken. De hoofdstukken 2, 3 en 4 (en iedere paragraaf daarin) begint met een cursieve tekst waarin we het wettelijk kader samenvatten en aangeven welke accenten de inspectie daarbinnen legt. Daaronder staan de conclusies, gevolgd door de bevindingen waarop de conclusies gebaseerd zijn. Daar waar dat mogelijk is, vergelijken we de bevindingen met die van het vorige inspectieonderzoek naar examencommissies, *Boekhouder of wakend oog?* (2008).

In het tweede hoofdstuk beschrijven we hoe de examencommissies georganiseerd zijn. We gaan ook in op het bestaan van subcommissies en andere gremia die wettelijke taken van examencommissies uitvoeren.

In het derde hoofdstuk geven we antwoord op de vraag of en in hoeverre examencommissies hun wettelijke taken uitvoeren en de bevoegdheden hanteren. We maken daarbij onderscheid tussen twee typen taken. Het eerste type betreft de borgende taken die een meer overkoepelend karakter hebben, namelijk de borging van de kwaliteit van de examens en tentamens, en de aanwijzing van examinatoren. Het tweede type zijn de taken die de individuele studenten betreffen: het verlenen van vrijstellingen, het nemen van maatregelen bij fraude en de behandeling van klachten en verzoeken van studenten over tentamens en afstuderen.

Het vierde hoofdstuk gaat over de wijze waarop examencommissies zich van hun wettelijke taken kwijten en de positionering van de examencommissies in de opleidingen en de organisaties. We beschrijven de deskundigheid en onafhankelijkheid van examencommissies en de mate waarin ze transparant werken. Daarnaast gaan we in op de adviserende en signalerende rol van examencommissies.

Tot slot staan in het vijfde hoofdstuk de conclusies en de daaruit volgende aanbevelingen. Het rapport wordt afgesloten met een overzicht van good practices en een lijst met gebruikte literatuur. De good practices zijn verwijzingen naar documenten of beschrijvingen die volgens de examencommissies zelf goed werken in hun eigen situatie. De betrokkenen geven via hun website of via een vermelde contactpersoon andere examencommissies de mogelijkheid om daar kennis van te nemen.

De bijlagen bestaan uit een verklarende woordenlijst, de verantwoording van het onderzoek, een toelichting op de analyses van de jaarverslagen, een impressie van de accreditatierapporten, een overzicht van richtlijnen voor examinatoren, en de wettelijke teksten. Er is ook een bijlage waarin de vraag van de minister over de administratieve lasten rondom examencommissies wordt beantwoord (bijlage F).

Tabellen
De percentages in de tabellen verwijzen naar de resultaten van de vragenlijsten voor de steekpoef. Deze percentages gelden – met een betrouwbaarheid van 95 procent – ook voor de hele populatie, dat wil zeggen voor de hele sector hbo, de sector wo of de sector niet-bekostigd hbo.
De leesbaarheid van dit rapport zou te zeer lijden onder de vermelding van significante en niet-significante verschillen. De lezer mag er op grond van uitgevoerde verschilanalyses van de data van uitgaan dat percentages die in een tabel genoemd zijn significant verschillen, als ze minimaal 10 procent verschillen. De significantie hangt af van het aantal respondenten bij de betreffende vraag (‘n’). Voor de geïnteresseerde lezer heeft de inspectie een technisch rapport beschikbaar waarin de significantie is op te zoeken. Daar waar in de toelichtende teksten een onderscheid wordt gemaakt tussen de sectoren hbo, wo en niet-bekostigd hbo, is dit onderscheid altijd significant.

2 Beschrijving examencommissies

Het bestuur stelt een examencommissie in voor een opleiding of voor een groep van opleidingen (artikel 7.12 WHW). De examencommissie heeft bepaalde in de WHW vastgelegde taken en bevoegdheden.

In dit tweede hoofdstuk beschrijven we de organisatie van de examencommissies. We gaan ook in op het bestaan van subcommissies en andere gremia die wettelijke taken van examencommissies uitvoeren.

Conclusie
Elke opleiding of groep van opleidingen aan een instelling voor hoger onderwijs heeft een examencommissie. De examencommissies zijn heel verschillend georganiseerd. In een kwart van de gevallen is er één examencommissie per opleiding. In driekwart van de gevallen is er één examencommissie voor meerdere opleidingen, die soms met deelcommissies per opleiding werkt. Daarnaast mandateren[5] examencommissies vaak taken: 64 procent mandateert een of meerdere taken. Er zijn grote verschillen tussen examencommissies wat betreft de typen taken die zij mandateren en de mate waarin zij de verantwoordelijkheid voor de gemandateerde taken vormgeven. Soms mandateren examencommissies routineachtige taken binnen duidelijke kaders, soms mandateren zij centrale borgingstaken. Bij dat laatste plaatst de inspectie kritische kanttekeningen.
29 procent van de mandaterende examencommissies heeft niet in een document beschreven hoe de taken zijn gemandateerd. Dat maakt de werkwijze van de examencommissies minder inzichtelijk.

Veel instellingen hebben de laatste jaren hun examencommissies heringericht. Daarbij zoeken ze een balans tussen enerzijds de betrokkenheid bij de opleiding(en) en anderzijds de afstand ertoe; een balans tussen vakinhoudelijke deskundigheid en objectiviteit van de examencommissie.

Organisatie en omvang
Uit ons onderzoek blijkt dat ongeveer een kwart (22 procent) van de examencommissies is ingesteld voor één opleiding en ongeveer driekwart (73 procent) voor een groep van opleidingen. De examencommissies voor een groep van opleidingen zijn gemiddeld verantwoordelijk voor zeven opleidingen.
Het studentenaantal waarvoor een examencommissie verantwoordelijk is, varieert van enkele studenten (voor opleidingen in afbouw) tot ongeveer veertienduizend. Het gemiddelde is ruim elfhonderd studenten; in het hbo gaat het per examencommissie gemiddeld om iets meer studenten (veertienhonderd) dan in het wo of niet-bekostigd hbo (ruim duizend studenten).

Examencommissies die voor meerdere opleidingen zijn ingesteld, kunnen op verschillende manieren georganiseerd zijn. Soms is er één ongedeelde examencommissie voor meerdere opleidingen, maar soms wordt gewerkt met deelcommissies of kamers per opleiding. In dat geval handelen de subcommissies vaak de individuele zaken af, zoals vrijstellingen en klachten. De overkoepelende commissie gaat dan veelal over kwaliteitsborging.

5 Als de examencommissie een taak mandateert, laat zij die taak onder haar eigen verantwoordelijkheid door een ander orgaan uitvoeren. Als een examencommissie een taak delegeert, laat ze die taak door een ander uitvoeren onder diens eigen verantwoordelijkheid. Het is juridisch wel toegestaan wettelijk opgedragen taken te mandateren, niet om deze te delegeren.

Tot slot zijn er al dan niet geformaliseerde overkoepelende overleggen tussen examencommissies binnen een faculteit of binnen een instelling, waarin de verschillende examencommissies hun aanpak met elkaar afstemmen. 86 procent van de examencommissies overlegt met andere examencommissies binnen de instelling.

Tijdens de instellingsbezoeken gaven examencommissies aan dat zij voor meerdere opleidingen zijn ingesteld om voldoende afstand tot het onderwijs van de opleiding te hebben. Dat is nodig om kritisch de kwaliteit van de examens en tentamens te kunnen nagaan. Een grote examencommissie geeft bovendien schaalvoordelen: bepaalde deskundigheden worden gedeeld en het instellingsbestuur heeft minder gesprekspartners. Tegelijkertijd geven de examencommissies aan dat het belangrijk is de wettelijk voorgeschreven vakinhoudelijke deskundigheid met betrekking tot de opleidingen te behouden; die stelt grenzen aan de grootte van de examencommissie. Om een optimale omvang te vinden, zijn veel examencommissies de afgelopen jaren heringericht.

Mandatering
In ons onderzoek hebben we gevraagd of en hoe de examencommissies bepaalde wettelijk aan haar opgedragen taken uitvoeren. Daarbij hebben we gevraagd of ze de taken zelf uitvoeren of dat ze deze mandateren aan een ander orgaan. Het blijkt dat meer dan 64 procent van de examencommissies een of meer van zijn taken mandateert. Gemiddeld mandateren examencommissies een à twee taken.

Als zij taken mandateren, moeten examencommissies wel duidelijk verantwoordelijkheid blijven dragen voor die taken. Uit verdiepingsgesprekken blijkt dat dit in wisselende mate gebeurt. De examencommissies geven vorm aan de verantwoordelijkheid voor de gemandateerde taken door bijvoorbeeld:

- richtlijnen en aanwijzingen te geven aan het betreffende orgaan (53 procent);
- schriftelijke rapportages (verslag, notulen of in een andere vorm) van het betreffende orgaan te vragen (48 procent);
- te zorgen voor een personele overlap tussen de examencommissie en het betreffende orgaan (35 procent).

Het blijkt dat examencommissies verschillende keuzes maken bij de selectie van taken die ze door andere organen laten uitvoeren. De volgende taken worden door examencommissies gemandateerd:

- borgen van de kwaliteit van de tentamens: 30 procent;
- vaststellen van richtlijnen voor het opstellen, afnemen en beoordelen van tentamens, en vaststellen van de uitslag: 26 procent;
- aanwijzen van examinatoren: 15 procent;
- klachten en verzoeken van studenten behandelen: 6 procent;
- borgen van de kwaliteit van het examen: 14 procent;
- verlenen van vrijstellingen: 8 procent;
- uitreiken (dat wil zeggen: tekenen) van het getuigschrift: 5 procent;
- opleggen van sancties na fraude: 2 procent.

Het borgen van de kwaliteit van de tentamens wordt het meest gemandateerd. In dat geval is er een speciale commissie (vaak ‘toetscommissie’ genoemd) ingesteld die de kwaliteit van de tentamens controleert. In zo’n commissie is gewoonlijk specifieke toetsdeskundigheid vertegenwoordigd. Soms is er een toetscommissie die

meerdere examencommissies bedient, zodat de beperkt beschikbare toetsdeskundigheid zo goed mogelijk wordt benut.

Tijdens de instellingsbezoeken vertelden sommige examencommissies dat ze met name arbeidsintensieve of routinematige taken mandateren. Juridisch zijn de mogelijkheden om te mandateren niet beperkt, zolang de examencommissie duidelijk verantwoordelijk blijft voor de haar wettelijk opgedragen taken. Toch willen we op inhoudelijke gronden een kritische kanttekening plaatsen bij mandatering van met name centrale borgingstaken. Tijdens verdiepingsgesprekken merkten we dat examencommissies die taken mandateren minder de verantwoordelijkheid nemen voor de gemandateerde taken dan examencommissies die zelf de taken uitvoeren (eventueel na advies van bepaalde subcommissies).

De verantwoordelijkheid van de examencommissie is bij mandatering vaak ook minder transparant voor anderen in de instelling. Dat komt onder andere doordat documentatie regelmatig ontbreekt. Van de examencommissies die taken mandateren, heeft 29 procent dit niet vastgelegd in een organogram, mandaatbesluit of ander document. In het bekostigd wo wordt significant minder vastgelegd dan in de andere instellingen; hier heeft 44 procent de gemandateerde taken niet vastgelegd.

Een risico voor de positie en het aanzien van de examencommissies doet zich voor als examencommissies het tekenen van het getuigschrift mandateren. Het belang van de examencommissie is bij uitstek zichtbaar door de ondertekening van het getuigschrift; het is de symbolische handeling waarin de examencommissie vaststelt dat de student het beoogde eindniveau heeft behaald.

Extra taken
Examencommissies voeren ook taken uit die de wet hun niet heeft toegekend, maar die de instelling aan de examencommissie heeft opgedragen. Relatief veel examencommissies nemen besluiten over bindende studieadviezen (50 procent) en over de toelating van studenten tot de opleiding (38 procent). Tijdens de instellingsbezoeken gaven sommige examencommissies aan dat ze erg veel tijd besteden aan die extra taken, met name aan besluiten over bindende studieadviezen. Wij komen hier in paragraaf 4.1 bij de facilitering van examencommissies op terug.

3 De taken van examencommissies

Een examencommissie stelt vast dat de student aan de beoogde eindkwalificaties voldoet door na te gaan of de student alle tot het examen behorende tentamens met goed gevolg heeft afgelegd, en reikt vervolgens het getuigschrift uit. Om garant te kunnen staan voor het getuigschrift heeft de examencommissie zich ervan weten te overtuigen dat de tentamens valide en betrouwbaar zijn en gezamenlijk leiden tot de beoogde eindkwalificaties. Daarnaast verleent de examencommissie vrijstellingen, neemt zij maatregelen bij fraude en handelt ze verzoeken en klachten over tentamens af.

In dit derde hoofdstuk geven we antwoord op de vraag of en in hoeverre examencommissies hun wettelijke taken uitvoeren en de bevoegdheden hanteren. In paragraaf 3.1 beschrijven we in welke mate ze de kwaliteit van de tentamens borgen. In paragraaf 3.2 beschrijven we hoe ze de kwaliteit van het examen borgen. In paragraaf 3.3 gaan we in op de taken die gericht zijn op individuele studenten: het verlenen van vrijstellingen, het nemen van maatregelen bij fraude, en de behandeling van klachten en verzoeken van studenten over tentamens en afstuderen.

3.1 Het borgen van de kwaliteit van de tentamens

Voor het afnemen van de tentamens en het vaststellen van de uitslag ervan wijst de examencommissie examinatoren aan (artikel 7.12c, lid 1 WHW). Examinatoren verschaffen de examencommissie inlichtingen als die daarom vraagt (artikel 7.12c, lid 2 WHW). De aanwijzing van de examinatoren is voor de examencommissie een belangrijk middel om de kwaliteit van de tentamens te borgen.

Hoe de examinatoren worden aangewezen, beschrijven we in paragraaf 3.1.1. De examencommissie geeft de examinatoren richtlijnen mee voor de afname en de beoordeling van tentamens. Dat is onderwerp van paragraaf 3.1.2. De examencommissie ziet ook toe op de uitvoering van de toetsing. Dat wordt besproken in paragraaf 3.1.3.

Conclusie
De examencommissies borgen de kwaliteit van de tentamens meer dan enkele jaren geleden. Toch borgt ongeveer een kwart van de examencommissies de kwaliteit van de tentaminering onvoldoende. In die gevallen zijn er onduidelijkheden in de aanwijzing van examinatoren en ontbreken enkele belangrijke richtlijnen.

Voor het afnemen en beoordelen van tentamens en het vaststellen van de uitslag wijzen bijna alle examencommissie examinatoren aan, wat een vooruitgang is sinds 2008. Examencommissies benutten de aanwijzing niet altijd als een instrument om de kwaliteit van de toetsing te borgen. Zo worden examinatoren niet altijd op expliciete wijze aangewezen: een derde van de examinatoren zegt niet te weten of ze zijn aangewezen of te denken dat ze niet zijn aangewezen. Ook heeft een derde van de examencommissies en opleidingsmanagers van dezelfde opleiding geen overeenkomende opvatting over wat er moet gebeuren als examinatoren toetsen maken van lage kwaliteit.

Meer examinatoren dan enkele jaren geleden krijgen richtlijnen voor de tentaminering. Bij veel examencommissies ontbreken echter richtlijnen voor een aantal belangrijke aspecten van tentaminering (bijvoorbeeld voor de constructie en

het hergebruik van tentamens en opdrachten). Ook bestaat bij betrokkenen onduidelijkheid over de verantwoordelijkheid voor de richtlijnen. Bovendien is voor de examinatoren weinig zichtbaar of en hoe examencommissies toezicht houden op de toetsing. Deze opeenstapeling van onduidelijkheden betekent dat een deel van de examencommissies maar ten dele de kwaliteit van de tentaminering borgt.

3.1.1 Examinatoren aanwijzen

Voor het afnemen van de tentamens en het vaststellen van de uitslag ervan wijst de examencommissie examinatoren aan (artikel 7.12c, lid 1 WHW). Examinatoren verschaffen de examencommissie inlichtingen als die daarom vraagt (artikel 7.12c, lid 2 WHW).

Conclusie
Sinds 2008 wijzen meer examencommissies examinatoren aan voor het afnemen en beoordelen van tentamens en het vaststellen van de uitslag. Wees in 2008 bijna 60 procent van de examencommissies de examinatoren aan, in 2014 wijst ongeveer 97 procent van de examencommissies examinatoren aan (of laat ze onder deze zijn verantwoordelijkheid aanwijzen).

De inspectie vindt dat een deel van de examencommissies de aanwijzing van examinatoren onvoldoende benut om de kwaliteit van de tentaminering te borgen. Er zijn examencommissies die de examinatoren weinig gericht aanwijzen: ongeveer 30 procent wijst de examinatoren niet aan voor een bepaald opleidingsonderdeel en/of voor een bepaalde periode. De aanwijzing gebeurt ook niet altijd op expliciete wijze. Zo zegt ruim een derde van de examinatoren niet aangewezen te zijn of niet te weten of ze zijn aangewezen. Daarnaast blijken lang niet alle examencommissies – slechts 60 procent – de examinatoren om inlichtingen te vragen. Tot slot hebben we gezien dat 30 procent van de examencommissies en managers die betrokken zijn bij dezelfde opleiding, een verschillend beeld heeft van de verantwoordelijkheid van examinatoren. Daardoor bestaat het risico dat taken dubbel of juist niet worden uitgevoerd.

Gerichte aanwijzing van examinatoren
Ongeveer 97 procent van de examencommissies wijst de examinatoren aan (of laat deze onder haar verantwoordelijkheid door een ander orgaan aanwijzen). Examinatoren hebben de eindverantwoordelijkheid in een of meerdere stappen (constructie, afname, beoordelen) van het toetsproces. Als examencommissies examinatoren aanwijzen op basis van kwalitatieve criteria, benutten ze de aanwijzing als instrument om de kwaliteit van de tentaminering te borgen. We hebben vier indicaties dat dit niet altijd het geval is.

Ten eerste heeft 30 procent van de examencommissies in het studiejaar 2013/2014 alle docenten aangewezen als examinator (en niet een deel, geselecteerd op kwalitatieve criteria) (tabel 3.1a). Dit beeld is overigens vooral zichtbaar in het bekostigd hoger onderwijs. In het niet-bekostigd onderwijs wijkt de situatie duidelijk af; daar wijst de examencommissie een kleiner deel van de docenten als examinator aan. Tijdens de instellingsbezoeken en rondetafelbijeenkomsten droegen leden van examencommissies in het niet-bekostigd hoger onderwijs hiervoor een verklaring aan. Zij gaven aan dat er in het niet-bekostigd onderwijs sprake is van een duidelijke rollenscheiding: degenen die onderwijs geven zijn niet degenen die de toetsen beoordelen. Alleen de laatsten worden als examinator aangewezen.

Tabel 3.1a Percentage docenten dat in 2013/2014 als examinator is aangewezen (n examencommissies=281)

Activiteit	**Hbo bekostigd (n=113)**	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Alle docenten	32	17	33	**30**
De meeste docenten (tussen 80 en 99%)	60	19	46	**47**
Lang niet alle docenten (tussen 50 en 79%)	4	17	9	**8**
Minder dan de helft van de docenten (minder dan 50%)	4	47	12	**15**
Totaal	**100**	**100**	**100**	**100**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Ten tweede ontbreekt bij een deel van de examencommissies een specificering van de aanwijzing: slechts 72 procent van de examencommissies zegt examinatoren aan te wijzen voor een bepaalde periode en slechts 69 procent zegt dat te doen voor een nader omschreven onderdeel van de opleiding (tabel 3.1b). Opmerkelijk is dat nog minder examinatoren zeggen te zijn aangewezen voor een bepaalde periode (42 procent) of voor een onderdeel van de opleiding (63 procent).

Ten derde zegt slechts 48 procent van de examencommissies een profiel te hebben opgesteld voor examinatoren. Maar 33 procent van de examinatoren weet van het bestaan van dit profiel.

Tabel 3.1b Aanwijzing examinatoren volgens examencommissies (in percentages; n examencommissies=281)

Kruis aan welke uitspraken van toepassing zijn:	**Hbo bekostigd (n=113)**	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Uw examencommissie legt schriftelijk vast wie zij als examinator aanwijst.	95	83	68	**82**
Examinatoren worden voor een bepaalde periode aangewezen.	87	65	60	**72**
Examinatoren worden aangewezen voor de tentaminering van een specifiek onderdeel van de opleiding.	70	79	66	**69**
Uw examencommissie wijst bepaalde categorieën docenten (bijvoorbeeld nieuwe docenten) niet aan als examinator.	46	52	38	**43**
Uw examencommissie heeft een profiel voor examinatoren opgesteld, waarin de gewenste deskundigheden en vaardigheden zijn opgenomen.	62	58	32	**48**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Ten vierde valt op dat 21 procent van de examinatoren zegt niet te zijn aangewezen en 14 procent weet niet of ze aangewezen zijn; bij ruim een derde is dus geen sprake van een duidelijke aanwijzing als examinator. Dit terwijl 82 procent van de examencommissies wel zegt schriftelijk vast te leggen welke examinatoren ze aanwijzen.

Op grond van deze vier indicaties vinden we dat de aanwijzing van examinatoren beter dan nu het geval is, benut zou kunnen worden als instrument om de kwaliteit van de tentaminering te borgen.

Inlichtingen van examinatoren
Examinatoren die door de examencommissie zijn aangewezen om tentamens af te nemen en de uitslag daarvan vast te stellen, verschaffen de examencommissie inlichtingen indien die daarom vraagt. In 2013 heeft ongeveer 60 procent van de examencommissies examinatoren om inlichtingen gevraagd en deze gekregen.

Knelpunten bij de aanwijzing van examinatoren
Tijdens de verdiepingsgesprekken bij de instellingen en de rondetafelbijeenkomsten gaven veel examencommissies aan de aanwijzing van examinatoren te zien als instrument om de kwaliteit van de tentaminering te borgen. Tegelijkertijd waren er ook examencommissies die de aanwijzing als een formaliteit beschouwden. Zij brachten in dat bij de aanwijzing soms overwegingen meespelen die weinig met de kwaliteit van de toetsing te maken hebben. Zo houden sommige examencommissies rekening met uitvoeringsproblemen bij (kleine) opleidingen en wijzen daarom examinatoren niet alleen aan op inhoudelijke gronden, maar ook op praktische gronden. Enkele examencommissies in het wetenschappelijk onderwijs vertelden bovendien dat selectieve aanwijzing soms problematisch is gezien de positie van hoogleraren. Ook hebben sommige examencommissies begrip voor de beperkte financiële ruimte die professionalisering van examinatoren maar in geringe mate mogelijk maakt.

De inspectie vindt het zorgelijk als examencommissies er niet op gericht zijn de aanwijzing zo veel mogelijk te benutten als instrument voor de kwaliteit van de tentaminering. Hoewel het met enige regelmaat ter sprake is gekomen tijdens de instellingsbezoeken en de rondetafelbijeenkomsten, zijn we in de 85 geanalyseerde jaarverslagen geen passages tegengekomen waarin examencommissies dit problematiseren.

Omgang met examinatoren
We hebben onderzocht wat er volgens betrokkenen moet gebeuren als examinatoren tentamens maken en/of afnemen die volgens de examencommissie niet van voldoende kwaliteit zijn. Uit de vragenlijst blijkt dat er landelijk een behoorlijke mate van consensus is tussen examencommissies en managers: 92 procent vindt het de verantwoordelijkheid van de examencommissie om het (opleidings)management te verzoeken niet goed functionerende examinatoren aan te spreken (tabel 3.1c). De opvattingen verschilden wel sterk over de vraag of, voorafgaand aan een dergelijk verzoek, de examencommissie ook zelf de taak heeft om examinatoren aan te spreken op de kwaliteit van hun tentaminering. Een kleine helft van de examencommissies vindt van wel, een ruime helft vindt van niet.

Een dergelijk verschil van opvatting is er ook over de vraag of het de verantwoordelijkheid van de examencommissies is om te inventariseren of examinatoren bijgeschoold moeten worden: een ruime helft van de examencommissies vindt van wel, een kleine helft van niet (tabel 3.1c). Ook de managers blijken verdeeld over beide vragen.

Tabel 3.1c Percentage examencommissies en managers dat stellingen over verantwoordelijkheden onderschrijft (n examencommissies=281; n managers=266)

Stelling	Examencommissies	Managers
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie om niet goed functionerende examinatoren aan te spreken.	45	34
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie om het (opleidings)management te verzoeken niet goed functionerende examinatoren aan te spreken.	92	92
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie om te inventariseren of examinatoren bijgeschoold moeten worden in toetsvaardigheden.	62	58
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie om het initiatief te nemen bijscholing voor examinatoren te organiseren.	22	22

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Tijdens de rondetafelbijeenkomsten is stevig gediscussieerd over de gewenste taakverdeling. Daarbij is opgemerkt dat het in ieder geval van belang is dat managers en examencommissies die bij dezelfde opleiding zijn betrokken, een overeenkomstig beeld hebben. Uit de vragenlijsten blijkt dat in ongeveer 30 à 40 procent van de gevallen managers en examencommissies die bij dezelfde opleiding zijn betrokken, een verschillend beeld hebben van de verantwoordelijkheid van examinatoren (tabel 3.1d). Dit brengt het risico met zich mee dat taken niet of juist dubbel worden uitgevoerd.

Tabel 3.1d Percentage overeenstemming in opvattingen over verantwoordelijkheid, tussen examencommissies en managers van dezelfde opleiding (beiden bevestigend of beiden ontkennend) (n=245)

Stelling	
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie om niet goed functionerende examinatoren aan te spreken.	68
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie om te inventariseren of examinatoren bijgeschoold moeten worden in toetsvaardigheden.	57
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie om het initiatief te nemen bijscholing voor examinatoren te organiseren.	73

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Interpretatie van de wetgeving: intrekking aanwijzing examinatoren

Sommige examencommissies vragen zich af of ze ook het recht hebben in bepaalde situaties de aanwijzing van een examinator in te trekken. Dit blijkt inderdaad te kunnen, mits de examinator de mogelijkheid heeft gekregen zijn of haar tentamens te verbeteren. Jurisprudentie over de intrekking van de aanwijzing, en ook andere jurisprudentie, is bij veel examencommissies onbekend.

3.1.2 Richtlijnen voor examinatoren

Om de kwaliteit en transparantie van de toetsing te bevorderen, krijgen examinatoren kaders waarbinnen zij tentamens beoordelen. Naast de onderwijs- en examenregeling (OER) hebben sommige opleidingen een toetsprogramma opgesteld, waarin de onderwijskundige doelen en de beoogde eindkwalificaties vertaald worden in passende toetsvormen. Binnen deze context geven examencommissies richtlijnen aan examinatoren.

Conclusie
Examencommissies borgen meer dan in 2008 de kwaliteit van de tentaminering door vooraf richtlijnen te formuleren voor examinatoren. Bijna alle examinatoren (94 procent) ontvangen richtlijnen. Wel zien we dat een aantal belangrijke richtlijnen voor de tentaminering ontbreekt. Zo krijgt slechts 65 procent van de examinatoren richtlijnen voor de constructie van tentamens. Ook zijn er relatief weinig richtlijnen voor de tentaminering van praktijkopdrachten en voor groepsopdrachten. Tot slot krijgt een kleine minderheid van de examinatoren richtlijnen voor het hergebruik van toetsen en opdrachten.

Richtlijnen voor examinatoren
Tijdens de instellingsbezoeken en rondetafelbijeenkomsten benadrukten de aanwezigen het belang van richtlijnen en aanwijzingen. Examencommissies gaven aan de afgelopen jaren veel te hebben geïnvesteerd in het opstellen van richtlijnen. Een vergelijking met het inspectieonderzoek uit 2008 bevestigt dat.[6]

Bijna alle examinatoren (94 procent) ontvangen richtlijnen. Wij hebben drie typen richtlijnen onderscheiden: richtlijnen voor de constructie van tentamens, richtlijnen voor de afname en richtlijnen voor de beoordeling en vaststelling van de uitslag (tabel 3.1e). Vaak ontvangen examinatoren een combinatie van de drie typen richtlijnen: meer dan de helft van de examinatoren krijgt volgens de examencommissies alle drie de typen richtlijnen, 6 procent krijgt helemaal geen richtlijnen. Examinatoren in het bekostigd wo krijgen minder richtlijnen voor constructie en beoordeling dan in het (bekostigd en niet-bekostigd) hbo.

Tabel 3.1e Percentage examinatoren dat richtlijnen ontvangt (in percentages; n examencommissies=281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Richtlijnen voor de constructie van tentamens	76	56	65	**68**
Richtlijnen voor de afname van tentamens	89	79	85	**85**
Richtlijnen voor het beoordelen en vaststellen van de uitslag	84	79	78	**81**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

6 In 2008 gaf 42 procent van de examencommissies aan dat er richtlijnen en procedures waren voor de beoordeling en normering van toetsen die altijd worden uitgevoerd. In dit onderzoek geeft ruim 70 procent aan dergelijke richtlijnen te ontvangen. 80 procent daarvan gaat na of de richtlijnen worden nageleefd (zie paragraaf 3.1.3). Daarmee komen we uit op ongeveer 60 procent examencommissies met dergelijke richtlijnen die altijd nageleefd worden.

Inhoud van de richtlijnen
We hebben aan examinatoren die richtlijnen ontvingen, gevraagd naar de inhoud van die richtlijnen (zie bijlage E). Slechts 65 procent van de examinatoren richtlijnen voor de constructie van tentamens. Relatief vaak is er een richtlijn voor:

- de identificatie van studenten die een tentamen maken (77 procent);
- gedragsregels tijdens de afname van een tentamen (bijvoorbeeld over toiletgebruik, het gebruik van mobiele telefoon of horloge, het meenemen van tassen) (77 procent);
- het gebruik van beoordelingsformulieren (72 procent);
- de beoordeling door meerdere examinatoren (het vierogenprincipe) (67 procent).

Relatief weinig examencommissies hebben een richtlijn voor:

- het formuleren van praktijkopdrachten (23 procent);
- het hergebruik van toetsen en opdrachten (31 procent);
- het maken van toetsvragen in schriftelijke toetsen (43 procent);
- de relatie tussen de eindtermen van het vak en de verschillende onderdelen van het tentamen (51 procent).

Hoeveelheid richtlijnen
Bij de instellingsbezoeken en rondetafelbijeenkomsten zijn we een grote variatie tegengekomen in de mate waarin examencommissies richtlijnen geven, en ook in het type richtlijnen. Examencommissies zoeken de balans tussen enerzijds weinig richtlijnen, uitgaande van een vertrouwen in de professionaliteit van de examinatoren (die immers door hen zijn aangewezen), en anderzijds meer richtlijnen om de validiteit en de betrouwbaarheid van de tentaminering te bevorderen. Tijdens de rondetafelbijeenkomsten hebben we met betrokkenen doorgesproken over verdiend vertrouwen, elkaar aanspreken en deskundigheidsbevordering van examinatoren. Daarin zag men mogelijkheden om de werkdruk te beperken en toch de kwaliteit van de tentamens te borgen.

De inspectie onderschrijft de opvatting van examencommissies dat het gewenst is de hoeveelheid en aard van de richtlijnen zorgvuldig te doseren. Het is zeker niet zo dat hoe meer richtlijnen er zijn, hoe beter het is. Wel is het zaak die richtlijnen te geven die essentieel zijn voor de kwaliteit van de tentaminering en achteraf voldoende houvast te bieden voor het toezicht erop. Verschillende incidenten die bij de inspectie worden gemeld, hebben te maken met het ontbreken van richtlijnen voor het hergebruik van toetsen en opdrachten. In meer algemene zin heeft Edith Hooge het thema regulering in haar essay over onderwijsbestuur beschreven (Hooge, 2014).

Beeld uit accreditaties
Uit een analyse van NVAO-besluiten en de onderliggende visitatierapporten blijkt dat in accreditaties veel aandacht wordt besteed aan de rol van de examencommissie bij de toetsing (zie ook bijlage D). De visitatiecommissies richten zich in hun rapport met name op de borging van oordelen (cijfers) die zorgvuldig en transparant tot stand moeten komen.
Bij vrijwel alle opleidingen die in een herstelperiode zitten, worden er problemen genoemd met de examencommissies. Vaak hebben die problemen te maken met het te trage tempo waarmee de Wet versterking besturing is doorgevoerd in de organisatie en werkwijze van de examencommissie. Een groot probleem is vaak de beoordeling van de eindwerkstukken.

In de herstelplannen is in die gevallen te lezen dat de procedure om tot een oordeel te komen stevig wordt herzien. Daarbij genoemde maatregelen zijn onder meer:

- een tweede beoordelaar wordt standaard;
- een derde wordt ingeroepen bij een te groot verschil tussen de eerste en de tweede beoordelaar;
- de examencommissie gaat steekproeven nemen;
- er komt een gestandaardiseerde beoordelingswijze van de eindwerkstukken.

De bevindingen van NVAO en inspectie ondersteunen elkaar: goede richtlijnen en aanwijzingen zijn essentieel voor de (borging van de) kwaliteit van de toetsing.

3.1.3 Toezicht houden op de toetsing

Examencommissies borgen de kwaliteit van de toetsing door goede examinatoren aan te wijzen en door zorg te dragen voor heldere richtlijnen. Het sluitstuk van de kwaliteitsborging is dat de examencommissies nagaan of deze richtlijnen in de praktijk nageleefd worden en leiden tot tentamens van goede kwaliteit.

Conclusie
Een groot deel van de examencommissies ziet toe op de kwaliteit van de toetsing door bijvoorbeeld onderzoek te doen naar de kwaliteit van de tentamens (89 procent) of door na te gaan of richtlijnen worden nageleefd (86 procent). Deze activiteiten zijn echter te weinig zichtbaar voor de examinatoren: een kwart van de examinatoren geeft aan niet te weten of de examencommissie toezicht houdt op de naleving van richtlijnen.

Evaluatie richtlijnen
Niet alle examencommissies evalueren de naleving en effectiviteit van hun richtlijnen. Ongeveer 86 procent gaat na of de richtlijnen worden nageleefd, ongeveer twee derde evalueert de effectiviteit van de richtlijnen. Voor examinatoren is weinig zichtbaar of en hoe examencommissies toezicht houden op de toetsing. Een kwart van de examinatoren weet niet of de examencommissie toeziet op de naleving van de richtlijnen.

Kwaliteitscontrole tentamens
Veel examencommissies[7] buigen zich over de kwaliteit van tentamens (tabel 3.1f). Het bekostigd hbo komt hierin als meest actieve sector naar voren.

7 Of een toetscommissie die werkt onder de bevoegdheid van de examencommissie

Tabel 3.1f Percentage examencommissies dat bepaalde activiteiten uitvoert voor de borging van de tentamens (n examencommissies=281)

Activiteit	**Hbo bekostigd (n=113)**	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Uw examencommissie onderzoekt periodiek de kwaliteit van tentamens (anders dan eindwerken).	94	85	86	**89**
Uw examencommissie trekt conclusies n.a.v. de resultaten van interne onderzoeken naar de kwaliteit van de tentamens.	89	77	71	**79**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Uit de gesprekken met examencommissies komt naar voren dat de criteria waarop de kwaliteit van de tentamens wordt beoordeeld, niet altijd expliciet gesteld zijn. De examencommissies die richtlijnen voor de tentaminering hebben geformuleerd, hanteren deze richtlijnen als criteria. Hierdoor zijn richtlijnen niet alleen van belang voor de sturing vooraf, maar ook voor de beoordeling van de kwaliteit van de tentamens achteraf.
De meeste aanwezigen bij de rondetafelbijeenkomsten, zeker uit het hbo en het niet-bekostigd hoger onderwijs, vinden het wenselijk om niet alleen de gevolgde procedures te controleren, maar de tentamens ook inhoudelijk te beoordelen. Zij schakelen daarbij vaak adviseurs in die deskundig zijn op het betreffende vakgebied. Sommige examencommissies bij universitaire opleidingen gaven aan te schromen om inhoudelijke criteria aan te leggen vanwege (veronderstelde) weerstand bij examinator-hoogleraren.

Interpretatie van de wetgeving: ongeldig verklaren van tentamens
Ruim 95 procent van de examencommissies vindt dat ze de mogelijkheid moeten hebben om in bepaalde omstandigheden een tentamen ongeldig te verklaren. In de praktijk gebeurt dit ook. Examencommissies doen dit bijvoorbeeld als zich onregelmatigheden hebben voorgedaan tijdens de afname van het tentamen of als er sprake blijkt te zijn van grootschalige fraude zonder dat aantoonbaar is welke student wel en welke student niet heeft gefraudeerd. Er leven echter vragen over de omstandigheden en de wijze waarop de examencommissies tentamens ongeldig kunnen verklaren. Mag dat op grond van artikel 7.12b, lid a, dat de examencommissies de taak geeft de kwaliteit van de tentamens te borgen?
Er lijkt in het hoger onderwijs overeenstemming te bestaan over twee zaken. Ten eerste dat een examencommissie alleen in zeer uitzonderlijke omstandigheden, bij ernstige onregelmatigheden ten tijde van de afname of beoordeling van het tentamen, een tentamen ongeldig kan verklaren. De examencommissie dient dan niet zelf tot een herbeoordeling te komen, maar aan een tweede examinator te vragen het tentamen opnieuw af te nemen of te beoordelen. Ten tweede dat het wenselijk is deze bevoegdheid van de examencommissie in de onderwijs- en examenregeling op te nemen, opdat studenten vooraf zijn geïnformeerd.
Hierbij spelen het college van beroep voor de examens (CBE), en bij beroepszaken aan het College van Beroep voor het Hoger Onderwijs (CBHO), een belangrijke rol. Zij hebben de taak om uitspraak te doen over de juiste interpretatie van de regelgeving rondom tentaminering en examinering in individuele zaken die hun worden voorgelegd. Wij hebben gemerkt dat examencommissies bij interpretatieproblemen rond de Wet versterking besturing vaak erg weinig zicht hebben op jurisprudentie en op interpretaties die buiten de eigen instelling leven.

Kwaliteitsborging vooraf of achteraf?
Een volgende vraag is of de examencommissies het accent leggen op de kwaliteitsborging voorafgaand dan wel na afloop van de afname van de tentamens. De bevoegdheden van de examencommissie om achteraf in te grijpen zijn beperkt. Daarom vinden veel examencommissies die de rondetafelbijeenkomsten bezochten dat het accent moet liggen op de aanwijzing van examinatoren en de richtlijnen *vooraf*, en niet op kwaliteitsborging *achteraf* door steekproeven of correcties van tentamenuitslagen.
Steekproeven achteraf achten examencommissies vooral van belang om inzicht te krijgen in de kwaliteit van de tentaminering en om te bezien of het nodig is de richtlijnen bij te stellen of aan te vullen.

3.2 Het borgen van de kwaliteit van het examen

De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad. Examencommissies hebben daartoe onder andere de taak de kwaliteit van het examen te borgen. Het examen is, zoals beschreven in artikel 7.10, lid 2 van de WHW, het geheel van tentamens plus een eventueel eigen onderzoek van de examencommissie.

In deze paragraaf beschrijven we achtereenvolgens of examencommissies nagaan of het totaal van de tentamens de eindkwalificaties volledig dekt, of ze nagaan of de student alle tentamens behaald heeft en of ze periodiek onderzoek doen naar het niveau van de eindwerken.

Conclusie
99 procent van de examencommissies zegt de kwaliteit van het examen te borgen (of de borging onder haar verantwoordelijkheid te laten uitvoeren conform artikel 7.12b lid 1 onder a van de WHW). Veel examencommissies onderzoeken de kwaliteit van de eindwerken en bespreken resultaten van andere onderzoeken op dit gebied. Dit gebeurt meer dan enkele jaren geleden. Een deel van de examencommissies, ongeveer een kwart, borgt echter onvoldoende de kwaliteit van het examen; zij onderzoeken niet (noch laten onderzoeken) of het geheel van de tentamens alle beoogde eindkwalificaties toetst.
Daarnaast gaat 13 procent van de examencommissies niet na of de student alle vereiste tentamens gehaald heeft; zij laten dat over aan andere actoren binnen de instelling.

Examencommissies zijn weinig bekend met (de mogelijke invulling van) het eigen onderzoek (artikel 7.10 lid 2 WHW). Er is behoefte aan verduidelijking hoe examencommissies hier vorm aan kunnen geven.

Worden alle eindkwalificaties getoetst?
Examencommissies hebben tot taak te onderzoeken of de eindkwalificaties zoals beschreven in de onderwijs- en examenregeling ook daadwerkelijk worden getoetst. 74 procent van de examencommissies checkt periodiek of het geheel van tentamens de vereiste eindkwalificaties dekt. Ongeveer een kwart van de examencommissies gaat dus niet na of alle beoogde eindkwalificaties worden getoetst. De inspectie vindt het zorgelijk dat deze examencommissies deze taak (nog) niet oppakken.

Zijn alle tentamens gehaald?
87 procent van de examencommissies gaat na of de betreffende student de vereiste tentamens voor het betreffende examen met goed gevolg heeft afgelegd. Dit is veelal een controle op de administratieve verwerking.

Het niveau van de eindwerken
99 procent van de examencommissies zegt de kwaliteit van het examen te borgen (of de borging onder haar verantwoordelijkheid te laten uitvoeren). Hiertoe zegt 88 procent van de examencommissies onderzoek te (laten) doen naar de kwaliteit van de eindwerken (tabel 3.2a). Ongeveer 66 procent betrekt daarbij ook andere interne onderzoeken. Sommige examencommissies beschrijven andere activiteiten om het eindniveau te borgen. Zij wonen bijvoorbeeld een afsluitend examen bij of stellen extra eisen aan de examinatoren van de eindwerken.
Tijdens de instellingsbezoeken en de rondetafelbijeenkomsten gaven de gesprekspartners aan dat de aandacht voor eindwerken sterk is toegenomen. Dit komt doordat het niveau van de eindwerken tijdens de visitaties in het kader van de opleidingsaccreditatie onderzocht wordt. Zij hebben hier de afgelopen jaren in toenemende mate aandacht aan besteed.

Tabel 3.2a Percentage examencommissies dat bepaalde activiteiten uitvoert voor de borging van het examen (n examencommissies=281)

Stelling	**Totaal**
Uw examencommissie onderzoekt periodiek de kwaliteiten van de eindwerken (of laat dit onderzoeken).	**88**
Uw examencommissie bespreekt interne onderzoeken naar de kwaliteit van het eindniveau.	**67**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Interpretatie van de wetgeving: bevoegdheid examencommissie naast de bevoegdheid van de examinator
Verschillende examencommissies geven aan onzeker te zijn over hun wettelijke bevoegdheden, mochten zij achteraf constateren dat het niveau van een eindwerkstuk onder de maat is. Hebben zij de mogelijkheid een getuigschrift niet uit te reiken en hoe verhoudt zich dat tot de verantwoordelijkheid van examinatoren om de uitslag van een tentamen vast te stellen? Wat betekent dat voor de rechtszekerheid van de student?
Sommige examencommissies menen deze mogelijkheid te hebben op grond van artikel 7.12, lid 2 van de WHW. Daarin staat dat de examencommissie het orgaan is dat vaststelt dat de student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt voor het verkrijgen van een graad. Maar daartegenover staat artikel 7.12c van de WHW dat zegt dat de examinatoren, en uitdrukkelijk niet de examencommissie, de bevoegdheid hebben om de tentamens af te nemen en de uitslag vast te stellen. Enkele studenten die geen getuigschrift kregen omdat de examencommissie een tentamen onvoldoende vond, tekenden bezwaar aan bij de rechter en werden in het gelijk gesteld. De examencommissie had de uitslag van de examinator in die situatie niet mogen herroepen. Op basis van deze uitspraken vragen examencommissies zich af: had het herroepen wel gekund via een andere, in de onderwijs- en examenregeling vastgelegde, procedure en zo ja, hoe dan? Examencommissies hebben behoefte aan verduidelijking van deze kwestie.

Interpretatie van de wetgeving: het eigen onderzoek
Artikel 7.10, lid 2 van de WHW bepaalt dat de examencommissie een eigen onderzoek kan doen naar de kennis, het inzicht en de vaardigheden van de examinandus. Een kleine 9 procent van de examencommissies geeft aan sinds 2010 gebruik te hebben gemaakt van deze mogelijkheid. Uit de toelichting die deze

examencommissies geven blijkt dat sommige examencommissies het eigen onderzoek hebben geïnterpreteerd als een onderzoek naar de kwaliteit van de tentamens in plaats van een onderzoek naar de (eind)kwalificaties van de student. Het percentage examencommissies dat daadwerkelijk zelf een eigen onderzoek doet naar kennis, inzicht en vaardigheden van de student, ligt in de praktijk dus lager. Tijdens de rondetafelbijeenkomsten hebben we gevraagd naar het gebruik van dit wetsartikel. Veel deelnemers gaven aan het artikel niet te kennen. Het eigen onderzoek is een uitvoerende taak waarbij de examencommissie een individuele student beoordeelt. Deze mogelijkheid wijkt af van de gebruikelijke taakverdeling tussen examencommissie en examinator, waarbij de examencommissie de kwaliteit van de tentamens borgt en de examinator de student beoordeelt (Kloet, 2013). Examencommissies hebben geen beeld van wat een eigen onderzoek zou kunnen inhouden en hoe dat dan geregeld moet worden. Zou een dergelijk onderzoek voor alle studenten moeten gelden of mag de examencommissie zo'n onderzoek ook beperken tot een enkele student? Wat zou een dergelijk onderzoek kunnen inhouden en hoe moet dat in de onderwijs- en examenregeling geregeld zijn? Ook over deze kwestie hebben examencommissies behoefte aan verduidelijking. Mogelijk kan de minister de regelgeving toelichten.

3.3 Beslissingen aangaande individuele studenten

Examencommissies hebben de taak en bevoegdheid om beslissingen te nemen over zaken die individuele studenten aangaan. Het gaat met name om het verlenen van vrijstellingen, het treffen van maatregelen in geval van fraude en het behandelen van klachten en verzoeken van studenten.

In deze paragraaf beschrijven we of en hoe examencommissies beslissingen nemen over individuele studenten. We gaan achtereenvolgens in op de vrijstellingen die ze verlenen, de maatregelen die ze nemen bij fraude en de manier waarop ze vragen en klachten van studenten behandelen.

Conclusie
De examencommissies voeren over het algemeen de taak om beslissingen te nemen over individuele studenten voldoende uit. Aandachtspunten zijn de communicatie met studenten en examinatoren over de regelingen en beslissingen, de samenstelling van de examencommissie tijdens de behandeling van klachten en verzoeken, en fraude. Een ruime helft van de examencommissies onderneemt onvoldoende activiteiten om zicht te hebben op mogelijke fraude.

3.3.1 Vrijstellingen

De examencommissie heeft de taak en bevoegdheid om vrijstellingen te verlenen voor het afleggen van een of meer tentamens (artikel 7.12b WHW). Zij moet dit doen binnen de kaders die de OER daarvoor geeft. In de OER (artikel 7.13, lid 2, onderdeel r WHW) wordt vastgelegd: de gronden waarop de examencommissie voor eerder met goed gevolg afgelegde tentamens of examens in het hoger onderwijs, dan wel voor buiten het hoger onderwijs opgedane kennis of vaardigheden, vrijstellingen kan verlenen van het afleggen van een of meer tentamens. De examencommissie dient voor iedere student een apart onderbouwde beslissing te nemen op grond van bewijsstukken, zoals getuigschriften, cijferlijsten of verklaringen van eerder verworven competenties (evc-rapporten).

Conclusie
Nagenoeg alle examencommissies (98 procent) beslissen over het verlenen van vrijstellingen aan studenten. In de meeste gevallen gaat het om vrijstellingen op

basis van diploma's, certificaten en behaalde resultaten bij andere opleidingen. In het bekostigd en niet-bekostigd hbo worden daarnaast vrijstellingen verleend op basis van eerder verworven competenties. De examencommissies voldoen hiermee aan hun wettelijke taken.

Verleent de examencommissie de vrijstellingen?
In het hoger onderwijs beslist 90 procent van de examencommissies zelf over het verlenen van vrijstellingen, 8 procent heeft deze taak gemandateerd aan een ander orgaan. 98 procent van de examencommissies verleent de vrijstellingen aan individuele studenten.

Gronden voor vrijstellingen
85 procent van de examencommissies verleent de vrijstellingen op gronden die zijn vastgelegd in de OER. Dit is conform de bepalingen op dit vlak in de WHW. De meeste vrijstellingen worden verleend op grond van diploma's en certificaten, maar in het (bekostigd en niet-bekostigd) hbo worden ook vrijstellingen verleend op basis van eerder verworven competenties (tabel 3.3a).

Tabel 3.3a Gronden voor verlening vrijstellingen (in percentages; n examencommissies=281)

Uw examencommissie heeft in het studiejaar 2012/2013 vrijstellingen verleend aan studenten op grond van…	**Hbo bekostigd (n=113)**	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Diploma's	79	56	56	**65**
Certificaten	47	31	27	**36**
Evc-rapporten van gecertificeerde bureaus	14	25	3	**11**
Werkervaring niet beschreven in een evc-rapportage	26	23	0	**18**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Wij hebben niet onderzocht of de examencommissies voldoende gefundeerd vrijstellingen verlenen, ook niet als ze dat doen aan studenten op grond van werkervaring die niet is beschreven in een evc-rapportage. Dat ging de reikwijdte van dit onderzoek te buiten.

3.3.2 Maatregelen bij fraude

In geval van fraude heeft de examencommissie de bevoegdheid om maatregelen te treffen (artikel 7.12b, lid 2 WHW). De examencommissie kan degene die fraudeert het recht ontnemen een of meer tentamens of examens af te leggen, gedurende een termijn van ten hoogste een jaar. Bij ernstige fraude kan het instellingsbestuur op voorstel van de examencommissie de inschrijving voor de opleiding van de betrokkene definitief beëindigen.

Conclusie
Alle examencommissies leggen sancties op als er fraude is geconstateerd. In 2008 was dit al 90 procent, nu benut ook de laatste 10 procent van de examencommissies deze wettelijke bevoegdheid. 94 procent van de opleidingen kent ook regelingen of richtlijnen die examinatoren dienen te hanteren bij een vermoeden van fraude.

Een kwart van de examencommissies, waaronder ook examencommissies die voor grote aantallen studenten verantwoordelijk zijn, geeft aan geen fraudegevallen

behandeld te hebben in het jaar 2012/2013. Het beperkte aantal fraudegevallen bij grote aantallen studenten is opmerkelijk.

De borging van de fraudemaatregelen gebeurt in beperkte mate. Dat bergt het risico in zich dat fraude niet altijd (tijdig) wordt ontdekt. Gezien het belang van het opsporen en treffen van maatregelen tegen fraude is het wenselijk dat examencommissies hun borgende taken actiever invullen.
Zo geeft 15 procent van de examinatoren aan niet op de hoogte te zijn van een procedure die examinatoren moeten hanteren bij het vermoeden van fraude. 60 procent van de examencommissies houdt geen toezicht op de naleving van richtlijnen en regelingen met betrekking tot fraude. Ook ontbreken regelmatig richtlijnen voor plagiaatcontrole (25 procent heeft deze niet) en het hergebruik van tentamenvragen (54 procent heeft deze niet; zie bijlage E). Tot slot geeft slechts 56 procent van de examencommissies aan conclusies te trekken naar aanleiding van slagingspercentages van tentamens, waardoor de mogelijkheid om eventuele grootschalige fraude te ontdekken onbenut blijft.

Aantal fraudegevallen
In het studiejaar 2012/2013 hebben de meeste examencommissies fraudegevallen behandeld. Er zijn ook examencommissies (13 procent hbo, 52 procent niet-bekostigd hbo, 22 procent wo) die geen fraudegevallen hebben behandeld (tabel 3.3b). Soms zijn dat examencommissies die verantwoordelijk zijn voor opleidingen met veel studenten. Zo komt bij 29 procent van de examencommissies die verantwoordelijk zijn voor honderd tot duizend studenten, geen enkel fraudegeval voor bij alle tentamens die in het studiejaar 2012/2013 zijn afgenomen.

Tabel 3.3b Percentage examencommissies dat geen fraudegevallen heeft behandeld (n examencommissies=281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Geen fraudegevallen bij een examencommissie verantwoordelijk voor minder dan 100 studenten	67	72	59	**66**
Geen fraudegevallen bij een examencommissie verantwoordelijk voor 100-1.000 studenten	20	52	24	**29**
Geen fraudegevallen bij een examencommissie verantwoordelijk voor meer dan 1.000 studenten	4	11	5	**5**
Totaal	**13**	**52**	**22**	**24**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Het gegeven dat er geen of weinig fraudegevallen voorkomen bij examencommissies die verantwoordelijk zijn voor veel studenten kan een teken zijn van zeer goede preventieve maatregelen, zoals adequate richtlijnen van de examencommissies. Het kan echter ook betekenen dat meldingen van (vermeende) fraude de examencommissie niet bereiken, hetzij omdat de examinatoren de fraude zelf afhandelen, hetzij omdat de fraude niet wordt opgemerkt.

Maatregelen bij fraude
Alle examencommissies treffen maatregelen (of laten die treffen onder hun verantwoordelijkheid) als er fraude is geconstateerd.
Examencommissies geven aan in het studiejaar 2012/2013 verschillende sancties te hebben opgelegd nadat fraude geconstateerd was (tabel 3.3c). De percentages in de tabel geven aan welk deel van de examencommissies de betreffende sanctie heeft opgelegd.

Tabel 3.3c Percentage van de examencommissies dat de betreffende sanctie heeft opgelegd (n examencommissies=251)

Een waarschuwing geven	67
De uitslag van het tentamen ongeldig verklaren	92
Het recht ontnemen het betreffende tentamen af te leggen gedurende een bepaalde periode	63
Het recht ontnemen meerdere tentamens af te leggen gedurende een bepaalde periode	31
Het recht ontnemen het examen af te leggen gedurende een bepaalde periode	19
Het instellingsbestuur voorstellen de inschrijving van de student definitief te beëindigen	10
Anders	5

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Toezicht op richtlijnen met betrekking tot fraude
Hoewel 94 procent van de examencommissies zegt dat er een procedure is die examinatoren moeten hanteren bij een vermoeden van fraude, zegt slechts 81 procent van de examinatoren dat een dergelijke regeling bestaat. 15 procent weet niet of er zo'n regeling is. Bovendien ziet slechts 40 procent van de examencommissies toe op de naleving van frauderegelingen (tabel 3.3d). Tijdens verdiepingsgesprekken gaven sommige examencommissies aan dat andere organen binnen de instelling, bijvoorbeeld een examenbureau, de frauderegelingen uitvoerden en controleerden. Deze examencommissies zagen hier ten onrechte geen borgende taak voor zichzelf weggelegd.

Tabel 3.3d Percentage examencommissies dat bepaalde activiteiten uitvoert op het gebied van fraudedetectie en –preventie (n examencommissies=281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Is uw examencommissie in het studiejaar 2012/ 2013 nagegaan (of heeft zij na laten gaan) of de examinatoren handelen conform de richtlijnen en regelingen over fraude?	43	52	33	**40**
Uw examencommissie trekt conclusies naar aanleiding van slagingspercentages van tentamens.	48	67	58	**56**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Ook trekt slechts 56 procent van de examencommissies conclusies naar aanleiding van de slagingspercentages, terwijl de analyse daarvan een belangrijke methode kan zijn om fraude op te sporen. Verder ontvangt volgens de examencommissies een derde van de examinatoren geen richtlijnen voor de opsporing van plagiaat. In de helft van de gevallen krijgen examinatoren geen richtlijnen voor het hergebruik

van oude tentamens en opdrachten. Al met al bestaat het risico dat fraude niet wordt ontdekt.

3.3.3 Klachten en verzoeken van studenten

Studenten kunnen klachten of verzoeken bij de examencommissie indienen. Zij kunnen bijvoorbeeld verzoeken om vrije studieprogramma's of extra herkansingen. Studenten kunnen ook klachten indienen over (de beoordeling van) een tentamen. Indien een student bij de examencommissie een verzoek of een klacht indient waarbij een examinator betrokken is die lid is van de examencommissie, neemt de betrokken examinator geen deel aan de behandeling van het verzoek of de klacht (artikel 7.12b, lid 4 WHW). Bij de behandeling van individuele verzoeken en klachten van studenten handelen examencommissies zorgvuldig.

Conclusie
Bijna alle examencommissies behandelen klachten en verzoeken van studenten. Zorgelijk is dat 8 procent van de examencommissies een klacht waarbij een examinator betrokken is die lid is van de examencommissie, in behandeling neemt in aanwezigheid van de betrokken examinator.
Examencommissies geven aan dat de behandeling van individuele zaken (klachten, verzoeken, fraude) veel tijd vergt en soms de meer beleidsmatige taken van de examencommissie dreigt te verdringen. De examencommissies zoeken naar manieren om zo efficiënt mogelijk te kunnen werken.
Door de LSVb bevraagde studenten zijn kritisch over de onderbouwing van besluiten, de verwijzing naar de mogelijkheid in beroep te gaan en de overschrijding van de termijnen waarbinnen de examencommissie op een klacht of verzoek reageert. Verschillende colleges van beroep voor de examens (CBE's) die wij spraken, bevestigden dat de communicatie tussen examencommissies en studenten soms voor verbetering vatbaar is.

De behandeling van klachten en verzoeken
95 procent van de examencommissies geeft studenten de gelegenheid hun standpunt toe te lichten bij zaken waarbij een voor de student nadelige beslissing kan vallen (bindende studieadviezen, fraude). We hebben de opleidingsmanagers en examinatoren gevraagd naar de onderbouwing van de besluiten. Volgens 94 procent van de opleidingsmanagers ontvangt de student een besluit dat altijd is voorzien van een heldere onderbouwing.

Een aantal examinatoren merkt in de open vragen op dat ze niet gehoord worden door de examencommissie als zijzelf of hun tentamens betrokken zijn, terwijl ze dat wel nodig achten.

In een onderzoek van de LSVb naar het functioneren van examencommissies (2014) zijn de bevraagde studenten echter kritisch over de onderbouwing van de beslissingen. Meer dan een derde van de ondervraagde studenten vindt de besluiten niet voldoende gemotiveerd. Ook is studenten niet altijd duidelijk dat ze tegen de beslissing in beroep kunnen gaan bij het college van beroep voor de examens (CBE). Tot slot zeggen ze dat de termijnen waarbinnen de examencommissie behoort te reageren vaak overschreden worden. Zeker bij beslissingen die in de periode rond kerst of de zomer spelen, melden studenten negatieve ervaringen. In de notitie *De student centraal, knelpuntennotitie over de rechtspositie van studenten* (ISO, 2014) schetst het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) vergelijkbare problemen.

De CBE's die wij spraken, gaven aan dat in sommige gevallen de gebrekkige communicatie tussen examencommissies en studenten oorzaak is van een onnodige beroepsgang.

Klacht of verzoek waarbij lid examencommissie betrokken is
92 procent van de examencommissies geeft aan dat wanneer de examencommissie verzoeken of klachten van studenten behandelt waarbij een lid van de examencommissie betrokken is, zij dit doet buiten de aanwezigheid van het betreffende lid. Bij de overige 8 procent is het betreffende lid aanwezig bij de behandeling van de kwestie. Wij vinden dit ernstig; dit is strijdig met de WHW.

Afhandeling individuele zaken ten koste van kwaliteitsborging?
De taak van de examencommissies om beslissingen te nemen over individuele studenten wordt door elke examencommissie uitgevoerd, maar is arbeidsintensief. Daarbij komt dat in het belang van studenten de beslissing binnen gestelde termijnen moet plaatsvinden. Uit de rondetafelbijeenkomsten blijkt dat de examencommissies zich vaak voor een dilemma geplaatst zien: ze willen tijd en aandacht besteden aan het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens, maar dit komt in het gedrang door de behandeling van individuele kwesties.

Examencommissies proberen zo efficiënt en effectief mogelijk te werken. Sommige examencommissies vragen (meer) administratieve ondersteuning. Ze geven ook aan dat het wenselijk is meer te digitaliseren, gebruik te maken van standaard-formulieren, of meer richtlijnen met andere examencommissies binnen de instelling te delen.

Sommige examencommissies mandateren binnen aangegeven kaders het nemen van beslissingen over individuele gevallen aan een ambtelijk secretariaat. Andere examencommissies stellen een subcommissie in voor deze taken of maken onderscheid tussen beleidsvergaderingen en vergaderingen waarin individuele kwesties worden besproken. Er zijn er ook die werken met een zogenaamd 'dagelijks bestuur', dat beslissingen neemt over veelvoorkomende individuele verzoeken. Afhankelijk van de instellingscontext kunnen dit goede mogelijkheden zijn om het werk te organiseren.

4 Handelwijze en positionering van examencommissies

Het instellingsbestuur benoemt de leden van de examencommissie en zorgt ervoor dat de examencommissie deskundig en onafhankelijk kan functioneren. De examencommissie benadrukt haar onafhankelijke positie door jaarlijks verslag te doen van haar werkzaamheden (Memorie van Toelichting WVB, p. 29-30).

In dit vierde hoofdstuk geven we antwoord op de vraag of examencommissies deskundig en onafhankelijk opereren en of dat op transparante wijze gebeurt. In paragraaf 4.1 gaan we na of examencommissies, opleidingsmanagers en examinatoren de examencommissie deskundig vinden, en behandelen we de deskundigheidsbevordering van examencommissies en de facilitering ervan. In paragraaf 4.2 gaan we in op de aanstellingsprocedure en op de aanwezigheid van opleidingsmanagers en externe leden in de examencommissie. Ook bespreken we het jaarverslag. In paragraaf 4.3 behandelen we de vraag of examencommissies op transparante wijze werken. Het gaat daarbij met name om de vraag of voor alle partijen in de instelling helder is wat de taken en bevoegdheden van de examencommissie zijn en of de werkwijze van de examencommissie voor iedereen duidelijk is. Tot slot gaan we in paragraaf 4.4 in op de adviserende en signalerende rol van de examencommissies.

4.1 Deskundigheid

Het instellingsbestuur stelt de examencommissie in en benoemt de leden op basis van hun deskundigheid op het terrein van de desbetreffende opleiding of groep van opleidingen. De examencommissie heeft meerdere leden. In ieder geval is één lid inhoudsdeskundig over (een van) de opleiding(en) waarvoor de examencommissie is ingesteld. Om goed onderbouwde beslissingen te nemen is daarnaast relevante kennis nodig van de WHW en de daarvan afgeleide interne regels zoals vastgelegd in de onderwijs- en examenregeling. Om de kwaliteit van de tentamens en examens te kunnen borgen heeft de examencommissie, naast de al genoemde inhoudsdeskundigheid, kennis van toetsing nodig.

Conclusie
De inspectie ziet een positieve ontwikkeling in de deskundigheid van examencommissies. Het overgrote deel van de examencommissies heeft een lid dat als docent is verbonden aan de opleiding. Het overgrote deel van de examinatoren en van het management vindt dat examencommissies deskundig opereren. Leden van examencommissies worden ook veelal op basis van hun deskundigheid benoemd door het bestuur. Er bestaat consensus bij examencommissies over wat deskundigheid inhoudt: vakinhoudelijke deskundigheid, toetsdeskundigheid, kennis van regelgeving en ruime ervaring in de opleiding. Veel voorzitters van examencommissies voegen daar sociale vaardigheden en ethisch besef aan toe. Examencommissies melden dat in de afgelopen jaren hun kennis van onder andere toetsing en wet- en regelgeving is toegenomen en dat ze deze kennis verder willen verdiepen. Wij onderstrepen de noodzaak van verdere deskundigheidsbevordering; ruim een derde van de examencommissies geeft aan nu onvoldoende tijd te krijgen voor hun taakuitoefening en voor verdere professionalisering. In het wo geeft slechts 37 procent van de examencommissies aan voldoende tijd of budget voor professionalisering te hebben.

Docent-lid
98 procent van de examencommissies heeft een lid dat als docent is verbonden aan de opleiding. Bij het bekostigd hbo hebben alle examencommissies een docent-lid en in het bekostigd wo 98 procent. In het niet-bekostigd hbo is dat 92 procent; de resterende 8 procent voldoet dus niet aan de wettelijke bepaling over de samenstelling van de examencommissie. In hoofdstuk 2 over de organisatie en omvang van de examencommissies hebben we de spanning benoemd tussen enerzijds voldoende afstand van de opleiding, voor een kritische blik, en anderzijds voldoende nabijheid, voor de gewenste vakinhoudelijke deskundigheid.

Benoeming van de leden
Bijna alle leden van de examencommissie worden door het instellingsbestuur benoemd. 94 procent van de leden wordt op basis van deskundigheid benoemd. Op de vraag of leden ook wel eens benoemd worden op grond van praktische overwegingen, niet op grond van deskundigheid, antwoordt 11 procent van de examencommissies positief.

Vinden managers en examinatoren examencommissies deskundig?
De inspectie heeft managers en examinatoren gevraagd naar de deskundigheid van de examencommissie (tabel 4.1a). Een kleine 80 procent bevestigt volmondig dat de examencommissie deskundig opereert.

Tabel 4.1a Opvattingen van examinatoren en managers over de deskundigheid van de examencommissies (in percentages, n examinatoren=479, n managers=266)

	Niet deskundig	Meer niet dan wel deskundig	Meer wel dan niet deskundig	Deskundig	Weet niet
Examinatoren	0	1	17	78	4
Managers	0	2	21	77	n.v.t.*

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015
* Deze antwoordmogelijkheid werd niet aan managers aangeboden.

Welke kennis en ervaring hoort in de examencommissie aanwezig te zijn?
Examencommissies hebben we gevraagd welke deskundigheden in examencommissies vertegenwoordigd dienen te zijn. Daarover blijkt een behoorlijke mate van overeenstemming te bestaan (tabel 4.1b).

Tabel 4.1b Percentage van de examencommissies dat aangeeft dat een bepaald type deskundigheid in de examencommissie vertegenwoordigd moet zijn (n examencommissies=281)

Vakinhoudelijke deskundigheid, dat wil zeggen: kennis van het eindniveau van de opleiding en de curriculumonderdelen die daartoe leiden	95
Toetsdeskundigheid	96
Kennis van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW), voor zover relevant	91
Kennis van relevante interne regelgeving: de onderwijs- en examenregeling, het studentenstatuut en eventuele andere relevante regelingen	100
Ruime ervaring in de opleiding, of in vergelijkbare opleidingen	82
Andere, namelijk …	20

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

95 procent van de examencommissies vindt dat kennis van het eindniveau van de opleiding en de curriculumonderdelen die daartoe leiden in de examencommissie aanwezig hoort te zijn. 96 procent vindt dat kennis over toetsing in de

examencommissie aanwezig hoort te zijn. Ook als de examencommissie veel taken aan een toetscommissie mandateert, vindt men dat de examencommissie voldoende toetsdeskundig moet zijn om toezicht te kunnen houden op de uitvoering van de gemandateerde taken. Zij moet tenslotte de bevindingen van de toetscommissie op waarde weten te schatten.

Daarnaast vinden examencommissies het nodig kennis te hebben van wet- en regelgeving, bijvoorbeeld om beslissingen over individuele studenten een gedegen juridische onderbouwing te geven. Het gaat hierbij om kennis van zowel de WHW als daarvan afgeleide interne regels, zoals de onderwijs- en examenregeling. Soms kan de examencommissie bij complexe vraagstukken een beroep doen op juridische ondersteuning.

Tot slot vindt 82 procent van de examencommissies ruime ervaring in de opleiding of verwante opleidingen gewenst. De voorzitters van examencommissies voegen ook andere vaardigheden toe, bijvoorbeeld schriftelijke en mondelinge communicatievaardigheden, bemiddelingsvaardigheden, het kunnen afwegen van verschillende belangen, ethisch besef en het kunnen samenwerken.

In 61 procent van de gevallen is er een profiel op basis waarvan leden van de examencommissie worden benoemd (tabel 4.1c). Het bekostigd wo hanteert minder vaak (42 procent) een profiel dan het (bekostigd en niet-bekostigd) hbo.

Tabel 4.1c Benoeming van leden van de examencommissie op basis van een profiel (in percentages, n examencommissies = 281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
De benoeming vindt plaats op basis van een profiel.	76	69	42	**61**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Deskundigheidsbevordering

De examencommissies zelf geven aan dat ze hun kennis in de afgelopen jaren verdiept hebben. Veelgenoemde kennisgebieden zijn kwaliteitsborging, borging van de kwaliteit van het eindniveau, toetsdeskundigheid, juridische deskundigheid, kennis over fraude en plagiaat. Ook uit NVAO-besluiten en onderliggende rapporten van visitatiecommissies uit de periode 2011-2013 blijkt dat veel examencommissies zich professionaliseren en een eigen opleidingstraject volgen.

Professionalisering krijgt gedeeltelijk invulling door van elkaar te leren. De meeste examencommissies overleggen enkele keren per jaar met andere examencommissies binnen de eigen instelling. Binnen de instelling wisselen ze ervaringen uit en stemmen hun werkwijze op elkaar af. Overleggen buiten de instelling vinden minder vaak plaats; ongeveer twee derde van de examencommissies zegt nooit te overleggen met examencommissies van buiten de eigen instelling. De laatste jaren zijn er enkele uitwisselings- en samenwerkingsverbanden ontstaan, zoals het LOEx (Landelijk Overleg Examencommissies van de lerarenopleidingen). Examencommissies gaven tijdens rondetafelbijeenkomsten aan meer behoefte te hebben om buiten de eigen instellingsgrenzen ervaringen uit te wisselen. Men blijkt graag van elkaar te willen leren en good practices te willen delen. Achter in dit rapport hebben we een overzicht opgenomen van praktijken die examencommissies hebben aangedragen als goed werkend binnen de eigen instelling. Wij hopen dat dit een aanzet is voor verdere kennisdeling.

Op de vraag welke kennis examencommissies de komende jaren willen uitbreiden, noemen zij de kennisgebieden waarop ze ook al eerder zijn geschoold, met een accent op toetsdeskundigheid (soms voor speciale onderdelen als stages of digitale tentaminering), juridische deskundigheid en kennis over voorkomen en bestrijden van fraude. Een aantal examencommissies wil ook meer weten over digitale toetsing.

Facilitering

Ongeveer een derde van de examencommissies geeft aan dat ze onvoldoende tijd hebben voor de uitvoering van hun taken (tabel 4.1d). Het niet-bekostigd hoger onderwijs is positiever dan het bekostigd onderwijs over de facilitering. Zorgelijk is dat slechts 37 procent van de examencommissies in het wo aangeeft over voldoende tijd voor professionalisering te beschikken.

Tabel 4.1d Percentage examencommissies dat voldoende wordt gefaciliteerd (n examencommissies=281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
De leden van de examencommissie hebben voldoende (of meer voldoende dan onvoldoende) tijd om hun taken uit te voeren.	60	83	63	**66**
De examencommissie heeft voldoende (of meer voldoende dan onvoldoende) tijd en/of budget voor professionalisering.	71	79	37	**58**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

In vergelijking met 2008 geven examencommissies vaker aan over te weinig tijd te beschikken. Destijds gaf 18 procent van de examencommissies aan onvoldoende tijd te hebben om de activiteiten naar behoren uit te voeren; nu is dat 35 procent (onvoldoende of meer onvoldoende dan voldoende). Tijdens de verdiepingsgesprekken gaven examencommissies aan dat zij in de loop der jaren meer tijd hebben gekregen voor hun taken. Het grotere gebrek aan tijd lijkt dus niet te komen doordat examencommissies in absolute zin minder tijd beschikbaar krijgen dan in 2008, maar doordat ze hun taken nu grondiger uitvoeren.

Tijdens de rondetafelbijeenkomsten benadrukten examencommissies dat zij inderdaad moeten woekeren met hun tijd. Ook kost het hun vaak veel tijd om beslissingen te nemen over bindende studieadviezen, een taak die instellingen vaak bij examencommissies beleggen (hoewel dit niet wettelijk is geregeld). Uit ons onderzoek blijkt niet dat examencommissies die deze taken doen meer in tijdnood zitten dan andere examencommissies.

Op verzoek van de minister hebben we de examencommissies, examinatoren en managers gevraagd of ze mogelijkheden zien om de administratieve lasten voor examencommissies die samenhangen met regelgeving van de rijksoverheid te beperken. Op basis van de gegeven antwoorden lijken er geen concrete mogelijkheden om dit te doen met behoud van de borging van de toetsing (zie verder bijlage F).

4.2 Onafhankelijkheid

De examencommissie is een orgaan dat geacht wordt op deskundige en objectieve wijze te functioneren (artikel 7.12, lid 2 WHW). De benoeming is in handen van het instellingsbestuur (artikel 7.12a, lid 1 WHW). Alvorens tot benoeming over te gaan, hoort het instellingsbestuur de leden van de desbetreffende examencommissie (artikel 7.12a, lid 4 WHW). Het instellingsbestuur draagt er zorg voor dat het onafhankelijk en deskundig functioneren van de examencommissie voldoende wordt gewaarborgd (artikel 7.12a, lid b WHW). Om de onafhankelijkheid te garanderen zijn er recentelijk extra eisen gesteld aan de samenstelling van de examencommissie. Zo dienen in de examencommissie externe leden opgenomen te zijn. Bovendien mogen leden van het instellingsbestuur of personen die anderszins financiële verantwoordelijkheid dragen binnen de instelling, niet worden benoemd als lid van de examencommissie (artikel 7.12a, lid 3 WHW). Hiermee wordt voorkomen dat leden van examencommissies in een positie komen dat ze twee mogelijk tegenstrijdige belangen moet dienen: enerzijds het borgen van het eindniveau en anderzijds de rendementen en de financiële positie van de instelling.

Deze bepalingen waren nog niet wettelijk vastgelegd ten tijde van het inspectie-onderzoek. Wel werd de discussie erover al veel langer gevoerd en hadden hogescholen zich eraan gebonden dat "geen personen deel uitmaken van een examencommissie, als ze tevens financiële verantwoordelijkheid dragen voor het reilen en zeilen van de organisatie" (Vereniging Hogescholen, 2011).

Het instellingsbestuur draagt er zorg voor dat het onafhankelijk functioneren van de examencommissie voldoende wordt gewaarborgd (artikel 7.12a, lid 2 WHW). De examencommissie bevestigt haar onafhankelijkheid door jaarlijks een verslag te doen van haar werkzaamheden en dat verslag aan het instellingsbestuur of de decaan te verschaffen (artikel 7.12b, lid 5 WHW).

Conclusie
Opleidingsmanagers en examinatoren vinden dat de examencommissies onafhankelijk opereren. Ongeveer 80 procent van de examencommissies vindt dat ze onafhankelijk kunnen functioneren en beslissingen kunnen nemen zonder druk van het (opleidings)management.

Zo goed als altijd worden examencommissies benoemd door het bestuur (dus: het college van bestuur, de decaan of de directie). 15 procent van de examencommissies wordt, in strijd met de wettelijke bepalingen, echter niet gehoord als er een nieuw lid wordt benoemd.

In de examencommissies zitten volgens examencommissies zelf en managers nauwelijks personen met een financiële verantwoordelijkheid. Besturen vullen het begrip 'personen met een financiële verantwoordelijkheid' echter op verschillende manieren in. Zo geeft 6 procent van de managers aan dat zij deel uitmaken van de examencommissie. De deelname van managers aan examencommissies is wel afgenomen sinds 2008, toen in bijna de helft van de examencommissies managers participeerden. Daarnaast is bij 16 procent van de examencommissies het opleidingsmanagement altijd (of bijna altijd) aanwezig bij vergaderingen van de examencommissies. Wij merken op dat dit een risico met zich meebrengt voor de onafhankelijkheid van de examencommissie.

Binnen instellingen leven verschillende ideeën over wat nodig is om de onafhankelijkheid van examencommissies vorm te geven. Dit behoeft verduidelijking.

Rond de 40 procent van de examencommissies heeft externe leden in de examencommissie opgenomen. Dat is met name het geval in de niet-bekostigde instellingen. Zeker gezien het feit dat de betreffende wettelijke bepalingen ten tijde van dit inspectieonderzoek nog niet van kracht waren, is dit een gunstig beeld.

Examencommissies vinden dat het eigen jaarverslag bijdraagt aan hun onafhankelijkheid, in het hbo en in het niet-bekostigd onderwijs meer dan in het wo. Deze examencommissies krijgen ook vaker een reactie van (of namens) het bestuur dan in het wo het geval is. Op het jaarverslag komen we terug in de paragraaf over transparantie (4.3).

Aanstellingsprocedure
Nagenoeg alle examencommissies (99 procent) worden benoemd door het instellingsbestuur (hbo), de decaan (wo) of de directie (niet-bekostigde instellingen). 85 procent van de examencommissies wordt gehoord voordat een nieuw lid wordt benoemd. In het bekostigd wo en het niet-bekostigd hbo gebeurt dat veel minder vaak (80 procent) dan in het bekostigd hbo (92 procent). In een aanzienlijk aantal van de gevallen worden leden dus, ondanks de wettelijke verplichting daartoe, benoemd zonder dat de mening van de zittende examencommissie wordt gevraagd.

Personen met financiële verantwoordelijkheid
De wettelijke bepaling dat leden van het instellingsbestuur of personen die anderszins financiële verantwoordelijkheid dragen binnen de instelling niet worden benoemd, gold nog niet toen wij dit onderzoek uitvoerden. Toch antwoordde zo goed als iedereen (99 procent van de bevraagde examencommissies en 97 procent van de managers) dat er geen personen met financiële verantwoordelijkheden in de examencommissie zitten. Het is opvallend dat 26 procent van de examinatoren zegt niet te weten of er in de examencommissie iemand zit die financiële verantwoordelijkheid draagt voor de opleiding.

Opleidingsmanagers in de examencommissie
Hoewel betrokkenen dus aangeven dat er geen personen met financiële verantwoordelijkheid in de examencommissies zitten, hebben we tijdens de instellingsbezoeken gemerkt dat opleidingsmanagers of –coördinatoren soms wel lid zijn van de examencommissies. 7 procent van de managers die bevraagd zijn als verantwoordelijken voor de opleiding die onder de betreffende examencommissie valt, geeft aan zelf ook lid te zijn van de examencommissie. In het niet-bekostigd hbo is dit 27 procent. Daarnaast zien we dat sectiecoördinatoren lid zijn van examencommissies. 16 procent van de examencommissies geeft aan dat het management altijd of meestal aanwezig is bij vergaderingen van de examencommissie.

In gesprekken verantwoordt men het lidmaatschap van sommige managers door erop te wijzen dat alleen de opleidingsdirecteur financiële verantwoordelijkheid draagt en niet de andere leden van een opleidingsmanagementteam. In andere instellingen vindt het bestuur echter het lidmaatschap van het managementteam onverenigbaar met het lidmaatschap van een examencommissie.

Daarnaast kiezen sommige instellingen ervoor om studentenbegeleiders niet op te nemen in de examencommissie, omdat zij vinden dat die een student vrijuit moeten kunnen adviseren, ook als de student een verschil van opvatting heeft met de examencommissie.

Wij concluderen dat de invulling van de onafhankelijkheid van examencommissie een nadere doordenking door alle betrokkenen behoeft.

Externe leden
Per 1 september 2014 is het hbo en per 1 september 2015 is het wo, op basis van artikel 7.12a WHW, lid 3 onder b verplicht een extern lid in de examencommissie op te nemen. In het voorjaar van 2014 bleek dat in het niet-bekostigd onderwijs deze wettelijke bepaling al grotendeels is gerealiseerd (tabel 4.2a). Mogelijk is dit het gevolg van het feit dat niet-bekostigde instellingen sowieso vaak met externen werken. Sommige examencommissies gaven aan dat het dankzij externe leden makkelijker is om als examencommissie collega-examinatoren aan te spreken; de externe leden vergroten de onafhankelijkheid van de examencommissie.

Tabel 4.2a Percentage examencommissies met externe leden (n examencommissies=281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Uw examencommissie heeft één of meer leden van buiten de *instelling*.	35	92	18	**38**
Uw examencommissie heeft één of meer leden van buiten de *opleiding(en)* maar van binnen de instelling.	50	65	27	**43**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Sommige examencommissies overleggen met andere examencommissies buiten de instelling, waardoor ze hun aanpak aan de kritische blik van buitenstaanders kunnen blootstellen (tabel 4.2b).

Tabel 4.2b Percentage examencommissies dat overlegt met andere examencommissies buiten de instelling (n examencommissies=281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Andere examencommissies buiten de instelling (>0x per jaar)	51	31	20	**35**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Opereren examencommissies onafhankelijk?
In de vragenlijst zijn zowel de examencommissies zelf als de opleidingsmanagers en de examinatoren gevraagd naar de onafhankelijkheid van de examencommissie (tabel 4.2c). Ongeveer 80 procent antwoordt dat de examencommissie onafhankelijk kan opereren, ongeveer 15 à 20 procent vindt dat dit meer wel dan niet het geval is.

Tabel 4.2c Antwoorden van examencommissies, managers en examinatoren op de stelling dat de examencommissie onafhankelijk opereert (in percentages, n examinatoren=479, n managers=266, n examencommissies=281)

	Niet onafhan-kelijk	**Meer niet dan wel onafhan-kelijk**	**Meer wel dan niet onafhan-kelijk**	**Onafhan-kelijk**	**Weet niet**
Examinatoren	1	0	14	81	4
Managers	0	0	15	84	n.v.t*
Examencommissies	0	2	20	78	n.v.t*

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

* Deze antwoordmogelijkheid werd niet aan managers en examencommissies aangeboden.

Ook heeft de inspectie de examencommissies gevraagd of zij beslissingen namen zonder druk van het management (tabel 4.2d).

Tabel 4.2d Percentage examencommissies dat ervaart beslissingen te nemen zonder druk van het management (n examencommissies=281)

	Niet mee eens	**Meer niet dan wel mee eens**	**Meer wel dan niet mee eens**	**Mee eens**
De examencommissie neemt haar beslissingen zonder druk van het (opleidings)management.	0	3	19	78

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

De door de LSVb bevraagde studenten vinden het belangrijk dat leden van de examencommissie zich onafhankelijk opstellen van examinatoren, die vaak hun collega's zijn. De LSVb bepleitte in haar rapport om meer met studenten te communiceren over de samenstelling en handelwijze van de examencommissie (LSVb, 2014). Het pleidooi om de communicatie te intensiveren sluit aan bij onze conclusies in paragraaf 4.3 over transparantie.

Het jaarverslag

We hebben de examencommissies gevraagd naar de mate waarin jaarverslagen bijdragen aan de onafhankelijkheid van de examencommissie (tabel 4.2e). 26 procent is het in meer of mindere mate oneens met de stelling dat het jaarverslag de onafhankelijkheid van examencommissies versterkt. De examencommissies van de bekostigde universiteiten zijn hierover negatiever dan de examencommissies in het (bekostigd en niet-bekostigd) hbo.

Tabel 4.2e Percentage examencommissies dat ervaart dat het jaarverslag de eigen onafhankelijkheid versterkt (n examencommissies=281)

Jaarverslagen versterken de onafhankelijkheid van examencommissies.	**Hbo bekostigd (n=113)**	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Niet mee eens	8	8	22	**14**
Meer niet dan wel mee eens	12	6	15	**12**
Meer wel dan niet mee eens	16	19	22	**19**
Mee eens	58	63	31	**47**
Weet niet	6	4	10	**8**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Ook hebben we gevraagd of examencommissies een reactie kregen van de bestuurder; in het wetenschappelijk onderwijs is dit minder het geval dan in andere sectoren (tabel 4.2f). We concluderen hieruit dat het jaarverslag in het wetenschappelijk onderwijs minder bijdraagt aan de versterking van de onafhankelijkheid van examencommissies. We komen hier in paragraaf 4.3 op terug.

Tabel 4.2f Percentage examencommissies dat een inhoudelijke reactie heeft gekregen op het jaarverslag (n examencommissies=281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Uw examencommissie heeft een inhoudelijke reactie gekregen op het jaarverslag van of namens het instellingsbestuur (hbo), c.q. de decaan (wo), c.q. de directie (niet- bekostigde instellingen).	72	56	27	**50**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

4.3 Transparantie

Artikel 7.12a van de WHW stelt dat de examencommissie op objectieve en deskundige wijze dient te opereren. In de Memorie van Toelichting van de WVB wordt daaraan toegevoegd: "De examencommissie moet op een objectieve en deskundige wijze vaststellen of een student aan de eindkwalificaties voldoet en dit impliceert dat het op een transparante wijze moet geschieden."

De examencommissie werkt op transparante wijze als voor iedereen helder is wat haar verantwoordelijkheden zijn in relatie tot andere functionarissen, en door wie en hoe eventueel gemandateerde taken worden uitgevoerd. Vervolgens dragen examencommissies bij aan transparantie door (bijvoorbeeld in een huishoudelijk reglement) procedures, termijnen en criteria te expliciteren en door beslissingen te onderbouwen (artikel 7.12b, lid 3 WHW). Tot slot draagt het jaarverslag bij aan de transparantie van het functioneren van de examencommissie.

Conclusie
De meeste examinatoren hebben zicht op de werkzaamheden van de examencommissie. Dit geldt ook voor opleidingsmanagers. Toch blijkt dat verschillende werkzaamheden nog niet voor iedereen duidelijk zijn. Mogelijk komt dit doordat 21 procent van de examencommissies zijn eigen werkwijze niet heeft geëxpliciteerd en 29 procent van de examencommissies die taken mandateren dit niet in een document heeft beschreven.

Het is een grote verbetering ten opzichte van 2008 dat alle examencommissies in een jaarverslag inzicht geven in hun werkzaamheden. In 2008 deed slechts 70 procent regelmatig verslag van de verrichte werkzaamheden. De kwaliteit van de jaarverslagen lijkt nog wel voor verbetering vatbaar. Ook de communicatie over het jaarverslag met betrokken examinatoren, managers en bestuur verdient meer aandacht.

Helderheid over de werkwijze
79 procent van de examencommissies zegt de uitvoering van zijn taken en bevoegdheden te hebben uitgewerkt in een (huishoudelijk) reglement. 70 procent van de examinatoren zegt hiervan op de hoogte te zijn en 84 procent van de

examinatoren meldt te zijn geïnformeerd over de taken, bevoegdheden en werkwijze van de examencommissie. Tijdens de verdiepingsgesprekken bleek echter dat de examinatoren soms matig of laat waren geïnformeerd over de werkwijze van de examencommissies. Ook blijkt uit de vragenlijsten dat examinatoren regelmatig niet goed op de hoogte zijn van bepaalde zaken. Zo weet 15 procent niet of hij of zij is aangewezen (zie paragraaf 3.1.1), is 15 procent van de examinatoren niet op de hoogte van een procedure die gehanteerd moet worden bij een vermoeden van fraude (zie paragraaf 3.3.2) en weet een kwart niet of er iemand in de examencommissie zit die financiële verantwoordelijkheid draagt (zie paragraaf 4.2).

94 procent van de examencommissies geeft aan dat studenten zijn geïnformeerd over de taken, bevoegdheden en werkwijze van de examencommissie. De LSVb signaleert echter dat de bevraagde studenten de examencommissies niet transparant vinden. Slechts 16 procent vindt de examencommissie transparant, de rest vindt de examencommissies niet of soms transparant. Naar de vraag waarom wijzen de studenten op twee problemen. Enerzijds weten ze niet wie er in de examencommissie zit en wat zij precies doet. Anderzijds geven studenten aan dat er onvoldoende uitleg wordt gegeven bij de besluitvorming (LSVb, 2014). Ook het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) signaleert dat studenten vaak onvoldoende op de hoogte zijn (ISO, 2014).

Helderheid over mandateringen
Zoals in hoofdstuk 2 is geconstateerd, mandateert 64 procent van de examencommissies een of meerdere taken, terwijl 29 procent van de betreffende examencommissies niet in een document heeft beschreven hoe de taken zijn gemandateerd. Daardoor is niet alleen minder inzichtelijk hoe de examencommissie werkt, maar ook hoe de verantwoordelijkheden in de opleiding(en) zijn verdeeld.

Het jaarverslag
Bijna alle examencommissies (99 procent) stellen een jaarverslag op. 34 procent stelt het jaarverslag via intranet beschikbaar aan docenten of studenten en 11 procent stelt het bijvoorbeeld via internet beschikbaar aan belangstellenden buiten de instelling.

98 procent van de examencommissies is het eens (of meer wel dan niet eens) met de uitspraak dat een goed jaarverslag een reflectie bevat op de belangrijkste aandachtspunten van het vorig jaar. 87 procent is het eens (of meer wel dan niet eens) met de uitspraak dat een goed jaarverslag van een examencommissie de belangrijkste aandachtspunten voor het komend jaar bevat.

De inspectie heeft 85 willekeurige jaarverslagen van de 300 ontvangen jaarverslagen geanalyseerd op drie criteria: volledigheid en structuur, reflectie en vooruitblik. De jaarverslagen scoren voldoende, maar zijn voor verbetering vatbaar. Op een vierpuntsschaal (zie bijlage C) scoren de jaarverslagen 3,1 punten op volledigheid en structuur, 2,8 punten op reflectie en 2,5 punten op de vooruitblik. We constateren dat in het wo de kwaliteit van het jaarverslag minder is dan in andere sectoren. Omdat examencommissies in het wo bovendien minder vaak van het bestuur een inhoudelijke reactie op het jaarverslag krijgen (zie paragraaf 4.2), concluderen we dat in het wetenschappelijk onderwijs het jaarverslag minder bijdraagt aan de versterking van de eigen onafhankelijkheid dan in het hbo.

4.4 Adviseren en signaleren

Hoewel het niet expliciet in de WHW is opgenomen, kunnen examencommissies het tot hun taak rekenen gevraagd en ongevraagd te adviseren over zaken rond tentaminering en examinering. In de Memorie van Toelichting bij de WVB staat daarover het volgende: "Het ligt daarnaast voor de hand dat de examencommissies door de instelling betrokken worden bij het formuleren van het examenbeleid. Om invulling te kunnen geven aan de inhoudelijke taak is het immers van belang dat examencommissies niet alleen het examenbeleid van de instelling uitvoeren, maar ook in de gelegenheid worden gesteld actief mee te denken over de manier waarop het examenbeleid wordt vormgegeven. Er zijn verschillende vormen denkbaar. De instelling kan examencommissies raadplegen bij instellingsbreed examenbeleid. Ook kan de examencommissie door het college van bestuur (of door een decaan of door een opleidingsdirecteur) worden betrokken bij zaken betreffende de OER." Wij denken daarbij aan advisering over toetsing, over de professionalisering van examinatoren en over maatregelen om fraude te voorkomen, maar ook bijvoorbeeld aan advisering over samenwerkingsverbanden met andere onderwijsinstellingen, over verkorte routes voor studenten met een bepaalde vooropleiding en over joint degrees.

Conclusie
Examencommissies vervullen in wisselende mate een signalerende rol. Zij geven bijna alle (meer dan 95 procent) aan dat zij het een verantwoordelijkheid van examencommissies vinden om te adviseren over bepaalde onderdelen van de onderwijs- en examenregeling en om te waarschuwen als zich risicovolle situaties voordoen. Maar uit de jaarverslagen blijkt dat zij daar in heel verschillende mate invulling aan geven.

De wettelijke bevoegdheden van de examencommissies raken de bevoegdheden van het bestuur om in de onderwijs- en examenregeling bepalingen over tentaminering en examinering op te nemen. Wil een examencommissie zijn wettelijke taken goed kunnen uitvoeren, dan zal er consensus nodig zijn over de betreffende bepalingen.

Adviseren
Het overgrote gedeelte van de examencommissies vat de taak van de examencommissie breed op. Zij vinden dat examencommissies betrokken moeten zijn bij verschillende onderdelen van de onderwijs- en examenregeling. Ook willen zij waarschuwen voor risicovolle situaties (tabel 4.4a).

Tabel 4.4a Percentage van de examencommissies dat de stellingen over verantwoordelijkheden bevestigt (n examencommissies=281)

Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie het instellingsbestuur en/of het management te adviseren over de onderdelen in de OER die over examinering en tentaminering gaan.	96
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie het instellingsbestuur en/of het management te adviseren over de onderdelen in de OER die over het vrijstellingenbeleid gaan.	95
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie na te gaan of de eindkwalificaties in de OER adequaat geformuleerd zijn.	82
Het is de verantwoordelijkheid van de examencommissie het instellingsbestuur en/of het opleidingsmanagement te waarschuwen als zich een risicovolle situatie voordoet die gevolgen kan hebben voor de kwaliteit van de examens en tentamens.	97

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Uit de gesprekken en jaarverslagen blijkt dat veel examencommissies inderdaad het management waarschuwen als zich risicovolle situaties voordoen. De mate waarin dit gebeurt, varieert echter. Uit de analyse van de besluiten van de NVAO en onderliggende visitatierapporten uit de periode 2012-2013 blijkt dat in de validerende uitspraken van de visitatiecommissies vrijwel altijd aan de orde komt hoe de examencommissie zich verhoudt tot de andere actoren binnen een opleiding. Is ze proactief, agenderend of meer reactief en controlerend? Daar waar sprake is van een actieve houding wordt dat in alle gevallen positief gewaardeerd. Het beeld uit dit inspectie-onderzoek dat de praktijk erg divers is, vinden we ook terug in deze accreditaties.

Verschillen in opvatting over taakverdeling tussen examencommissie en opleidingsmanagement of bestuur
Tijdens de rondetafelbijeenkomsten vertelden een aantal deelnemers dat er soms verschillen van mening bestaan tussen examencommissies en het opleidingsmanagement of het bestuur over bevoegdheden. De discussies gaan dan bijvoorbeeld over vrijstellingen of compensatieregelingen of over andere bepalingen in de onderwijs- en examenregeling waarvan de examencommissie vindt dat ze direct hun mogelijkheden raken om de kwaliteit van de tentamens of het examen te garanderen.
Sommige examencommissies benadrukten tijdens de verdiepingsgesprekken en rondetafelbijeenkomsten hoe belangrijk het is dat het bestuur zorgt voor een heldere organisatiestructuur; het is nodig dat er een duidelijke verantwoordelijkheidsverdeling zichtbaar is tussen de verschillende organen en medewerkers van de instelling, waarbij de examencommissies een centrale rol hebben in de kwaliteitsborging. Besturen doen er goed aan het belang van examencommissies uit te dragen.

Overleg
Verschillende examencommissies en managers gaven in de gesprekken en bij de toelichting van open vragen in de vragenlijst aan dat enige afstand van de examencommissie tot het onderwijsproces nodig is om onafhankelijk te kunnen oordelen. Als die afstand echter te groot is, kan de examencommissie verstoken blijven van belangrijke informatie. Om alle belangen te kunnen afwegen en realistische besluiten te kunnen nemen, is het nodig dat de examencommissie weet wat er in de opleiding gebeurt en dat ze met andere partijen communiceert. Daarnaast is regelmatig overleg nodig om draagvlak voor haar beslissingen te verwerven en de implementatie te versoepelen. Zoals verschillende examencommissies het zeiden: onafhankelijkheid impliceert niet een geïsoleerde positie.

Over het algemeen overleggen examencommissies met regelmaat met andere organen binnen de eigen instelling (tabel 4.4b). Toch valt op dat 23 procent van de examencommissies nooit met het bestuur overlegt; in het wo heeft zelfs 41 procent nooit een overleg met de decaan.

Tabel 4.4b Percentage examencommissies dat overlegt met het bestuur, het management of de opleidingscommissie (n examencommissies=281)

	Hbo bekostigd (n=113)	**Hbo niet-bekostigd (n=48)**	**Wo Bekostigd (n=117)**	**Totaal (n=281)**
Het instellingsbestuur (hbo) of de decaan (wo), of de directie (niet-bekostigde instellingen) (>0x p.j.)	88	87	59	**77**
Het (opleidings)management (>3x p.j.)	88	44	64	**70**
De opleidingscommissie (>0x p.j.)	38	35	50	**42**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

5 Conclusies, beschouwing en aanbevelingen

5.1 Conclusie en beschouwing: vooruitgang, maar verdere versterking nodig

Examencommissies hebben de wettelijke opdracht om op objectieve en deskundige wijze vast te stellen of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van de kennis, het inzicht en de vaardigheden die nodig zijn om een graad te verkrijgen. In dit rapport staat de vraag centraal in welke mate en hoe examencommissies in het hoger onderwijs deze wettelijke opdracht vervullen.

De inspectie concludeert dat de examencommissies in toenemende mate deze wettelijke opdracht vervullen. Sinds het inspectieonderzoek in 2008 hebben examencommissies zich positief ontwikkeld. Ze staan in toenemende mate garant voor de waarde van het diploma. Examencommissies richten zich meer en meer op de borgende taken en zijn onafhankelijker en deskundiger dan enkele jaren geleden. Met name het hbo heeft hierdoor belangrijke stappen vooruit gezet in de implementatie van de Wet versterking besturing.

Maar voor het overgrote deel van de examencommissies in het hoger onderwijs is het ontwikkelproces nog niet afgerond. We bevelen de examencommissies en alle betrokkenen, en dan met name het instellingsbestuur, aan de verdere ontwikkeling krachtig ter hand te nemen.

Vooruitgang
Door deel te nemen aan professionaliseringsactiviteiten hebben examencommissies de afgelopen jaren hun toetsdeskundigheid en kennis van het wettelijk kader vergroot. Examencommissies worden ook als onafhankelijk ervaren. Eén aspect dat bijdraagt aan het onafhankelijk functioneren, is dat er geen personen met financiële verantwoordelijkheid binnen de instelling worden benoemd als lid van de examencommissie (artikel 7.12a, lid 3 WHW). Dit wetsartikel was tijdens het onderzoek nog niet van kracht. Toch geven betrokkenen aan dat er ook in het voorjaar van 2014 geen personen met financiële verantwoordelijkheid in de examencommissies participeerden. Wij hebben ook gemerkt dat opleidingsmanagers veel minder vaak dan enkele jaren geleden deel uitmaken van examencommissies.

Examencommissies staan in toenemende mate garant voor de waarde van het diploma. Zij richten zich steeds meer op de borgende taken. We zien dat zo goed als alle examinatoren aangewezen zijn en richtlijnen ontvangen voor de tentaminering. Het overgrote deel van de examencommissies neemt steekproeven van eindwerken en andere tentamens om de kwaliteit van de tentaminering te bewaken.

We hebben een aantal kerntaken van examencommissies op een rijtje gezet die nodig zijn om de kwaliteit van de tentamens en examens te borgen (tabel 5.1a). Het belang van al deze taken is in de voorgaande hoofdstukken toegelicht. We zien dat de meeste examencommissies deze taken uitvoeren (op één taak na).

Tabel 5.1a Uitvoering kerntaken (in percentages; n examencommissies=281)

Kerntaken	
De examencommissie onderzoekt periodiek of het totale pakket van tentamens gezamenlijk de vereiste eindkwalificaties toetst (of laat dit onderzoeken).	74
De examencommissie onderzoekt periodiek de kwaliteit eindwerken (of laat dit onderzoeken).	88
De examencommissie onderzoekt periodiek de kwaliteit van de tentamens (andere dan eindwerken) (of laat dit onderzoeken).	89
De examinatoren ontvangen richtlijnen voor de constructie van tentamens.	68
De examinatoren ontvangen richtlijnen voor de afname van tentamens.	85
De examinatoren ontvangen richtlijnen voor de beoordeling van tentamens en het vaststellen van de uitslag.	81
De examencommissie ziet erop toe dat richtlijnen worden nageleefd.	86
De examencommissie wijst examinatoren aan voor de tentaminering van een specifiek onderdeel van de opleiding.	69
Er is een procedure vastgelegd die examinatoren dienen te hanteren bij het vermoeden van fraude.	94
De examencommissie is in 2012/2013 nagegaan (of heeft laten nagaan) of examinatoren handelen conform de richtlijnen en regelingen over fraude.	40

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Verbeterpunten
Al vervult het merendeel van de examencommissies de kerntaken uit tabel 5.1a, toch worden nog niet alle kerntaken door iedere examencommissie uitgevoerd. In het verlengde van de tabel gaat het om de volgende verbeterpunten:

- periodiek onderzoek of het totale pakket van tentamens de vereiste eindkwalificaties toetst;
- expliciete aanwijzing van examinatoren;
- richtlijnen voor de constructie van tentamens;
- toezicht op de naleving van richtlijnen en regelingen over fraude.

Tot slot dienen de examencommissies die dat nog niet doen (8 procent) verzoeken of klachten van studenten waarbij een lid van de examencommissie betrokken is, buiten de aanwezigheid van het betreffende lid te behandelen conform artikel 7.12b, lid 4 van de WHW.

Volledigheidshalve herhalen wij dat de inspectie in dit onderzoek geen uitspraken doet over het eindniveau van opleidingen; de gewenste verbeteringen betreffen de borgende taak van de examencommissies.

Ontwikkelproces
Al met al luidt de conclusie dat voor het overgrote deel van de examencommissies het ontwikkelproces nog niet is afgerond. Tijdens de instellingsbezoeken zagen we dat examencommissies verschillende ontwikkelingspaden kiezen die aansluiten bij de bestaande praktijk binnen de opleiding en de reeds beschikbare expertise. Examencommissies focussen daarbij op verschillende taken. Hierdoor zijn er grote verschillen tussen examencommissies, ook tussen examencommissies binnen één instelling.

We onderscheiden hieronder enkele patronen die regelmatig voorkomen:

- Vaak richt men zich eerst op de borging van afzonderlijke tentamens, daarna pas op het geheel.
- Vaak richt men zich eerst op de borging van enkele grote tentamens waarin kennis wordt getoetst, daarna op de tentaminering van vaardigheden en attitudes.
- Vaak richt men zich eerst op de borging van de tentaminering van de eindcompetenties, daarna op de tentaminering van andere opleidingsonderdelen.
- Vaak richt men zich eerst op richtlijnen voor de afname en beoordeling van tentamens, daarna pas op de richtlijnen voor de constructie van tentamens.
- Vaak richt men zich eerst op het formuleren en implementeren van richtlijnen, daarna volgt het toezicht op die richtlijnen.
- Vaak start men vanuit de eigen deskundigheid of vanuit enkele good practices, pas later bouwt men die uit door expertise te delen met andere examencommissies binnen de instelling.

5.2 De randvoorwaarden voor het ontwikkelproces

Examencommissies borgen in toenemende mate de kwaliteit van de tentaminering en examinering. Ze hebben belangrijke stappen gezet in het ontwikkelingsproces. Het tempo van het ontwikkelproces is daarbij afhankelijk van een aantal randvoorwaarden. Het betreft ten eerste een heldere positionering en taakverdeling binnen de instelling, ten tweede een eenduidige interpretatie van het wettelijk kader en ten derde voldoende facilitering. Om het ontwikkelproces te versnellen, is het noodzakelijk dat aan deze randvoorwaarden wordt voldaan.

De eerste randvoorwaarde: een heldere, transparante positionering
Het is de verantwoordelijkheid van het bestuur ervoor zorg te dragen dat de positie van de examencommissie en de taakverdeling met andere actoren (examinatoren, management en bestuur) binnen de instelling, helder zijn. De afspraken over de precieze verdeling van de taken hangt af van de instellingscontext.
Er zijn drie zaken die in voorkomende gevallen verheldering behoeven. Ten eerste de verantwoordelijkheidsverdeling tussen bestuur, managers en examencommissies met betrekking tot (a) de examinatoren en (b) de regels over de tentaminering. Ten tweede de verdeling van bevoegdheden en taken in het geval van mandatering door de examencommissie. Het moet helder zijn hoe de examencommissie haar verantwoordelijkheid voor gemandateerde taken invult. Ten derde zijn transparantie en communicatie van belang. Examinatoren, studenten en managers dienen op de hoogte te zijn van werkwijze en bevoegdheden van de examencommissie.

Het bestuur dient zorg te dragen voor het onafhankelijk functioneren van de examencommissies (artikel 7.12a, lid 2 WHW). Het jaarverslag moet bijdragen aan de onafhankelijkheid van examencommissies. Veel examencommissies (driekwart in het wo) krijgen evenwel geen inhoudelijke reactie van het bestuur op hun jaarverslag. Ook hier ligt een taak voor besturen: door te reageren op het jaarverslag, onderstrepen ze het belang van de borging van het eindniveau en erkennen ze de cruciale rol die examencommissie vervult.

De tweede randvoorwaarde: een eenduidige interpretatie van het wettelijk kader
Veel examencommissies vinden op onderdelen de interpretatie van het wettelijk kader lastig. Vier kwesties vallen op.

Ten eerste is er de vraag of examencommissies de mogelijkheid hebben een student geen getuigschrift te verstrekken als een examinator naar hun mening ten onrechte een voldoende voor een tentamen heeft gegeven, bijvoorbeeld voor een eindscriptie. Ten tweede weten examencommissies niet goed hoe het wetsartikel te interpreteren dat gaat over het onderzoek naar kennis, inzicht en vaardigheden van studenten dat de examencommissie kan instellen (artikel 7.10, lid 2 WHW). Dit wetsartikel is bij de meeste examencommissies onbekend en wordt nauwelijks benut.
Ten derde is er de vraag of een examencommissie tentamens ongeldig mag verklaren. Mag dat op grond van artikel 7.12b, lid a van de WHW, dat de examencommissies de taak geeft de kwaliteit van de tentamens te borgen?
Ten vierde vragen sommige examencommissies zich af of ze ook het recht hebben in bepaalde situaties de aanwijzing van een examinator in te trekken. Dit blijkt inderdaad te kunnen, mits de examinator de mogelijkheid heeft gekregen zijn of haar tentamens te verbeteren. Jurisprudentie over de intrekking van de aanwijzing, en ook andere jurisprudentie, is bij veel examencommissies onbekend.

De derde randvoorwaarde: voldoende facilitering
Voldoende facilitering is de derde randvoorwaarde voor een versnelling in het ontwikkelproces van examencommissies. Ruim een derde van de examencommissies geeft aan te weinig tijd te krijgen om de taken uit te voeren. Slechts 58 procent zegt voldoende gefaciliteerd te worden voor professionalisering; in het wetenschappelijk onderwijs is dat slechts 37 procent van de examencommissies.

De meeste examencommissies geven aan dat het lastig is om een balans te vinden tussen de behandeling van individuele zaken en de taken die een langere adem behoeven, namelijk de borgende taken en de beleidszaken. Dat geldt zeker voor de examencommissies (meer dan de helft) die extra taken uitvoeren, die hun door de instelling zijn opgedragen naast de taken die door de WHW zijn toegekend. Het gaat dan vaak om het nemen van besluiten over het bindend studieadvies of over de toelating van studenten. Deze taken zijn erg arbeidsintensief en moeten voldoende gefaciliteerd worden.

5.3 Besluit

Examencommissies doorlopen een complex ontwikkeltraject. De afgelopen jaren zijn belangrijke stappen vooruit gezet. De kerntaken voor de borging van de tentaminering en examinering worden door de meeste examencommissies uitgevoerd. Vooral het hbo heeft zich sterk verbeterd. De inspectie benadrukt dat, om het ontwikkelproces te versnellen, nog meer stappen gezet moeten worden. Het is van belang dat de positionering en taakverdeling worden verhelderd, dat er een gedeelde interpretatie komt van het wettelijk kader en dat er voldoende tijd en geld beschikbaar komt voor examencommissies. De aanbevelingen die wij in de volgende paragraaf doen, sluiten hierop aan.

De behoefte om ervaringen te delen met examencommissies van andere instellingen is groot. Als bijdrage daaraan hebben wij aan het eind van dit rapport good practices opgenomen. Examencommissies geven aan dat deze praktijken binnen hun context goed werken en dat ze die ze met andere examencommissies willen delen.

De verdere versterking van examencommissies is noodzakelijk. De voornemens tot flexibilisering in het hoger onderwijs vergroten deze noodzaak nog; dan zullen examencommissies nog meer dan nu over individuele trajecten moeten beslissen. De inspectie is van plan over enkele jaren het functioneren van examencommissies opnieuw te onderzoeken. De komende tijd schenken wij in enkele themapublicaties

aandacht aan bepaalde deelaspecten van het functioneren van de examencommissies.

5.4 Aanbevelingen

De inspectie beveelt alle betrokkenen aan bij te dragen aan de verdere versterking van de examencommissies. Dit concretiseren we in vijf aanbevelingen.

1. **Alle betrokkenen binnen een instelling dienen gezamenlijk voor een heldere, transparante positionering van de examencommissies te zorgen.**
   De examencommissies dienen een centrale positie in te nemen bij de borging van de tentaminering en examinering. Hieraan draagt bij:

   - dat het bestuur zorg draagt voor een organisatiestructuur en -cultuur waarin het belang van examencommissies zichtbaar en onomstreden is;
   - dat examencommissies, opleidingsmanagement, bestuur en examinatoren de onderlinge taakverdeling en de bevoegdheden van ieder bespreken, zodat de onderlinge taakverdeling en bevoegdheidsverdeling aantoonbaar voor alle betrokkenen helder en transparant worden. Het gaat dan onder andere om de verhouding tussen de toetsprogramma's, de richtlijnen en de onderwijs- en examenregeling en om de aansturing van examinatoren. Het verdient aanbeveling de examencommissies een zwaarwegend adviesrecht te geven bij die onderdelen van de onderwijs- en examenregeling die de examens en tentamens betreffen;
   - dat het bestuur het jaarverslag van examencommissies aangrijpt om de positie van examencommissies en de borging van de tentaminering en examinering te versterken;
   - dat doordacht wordt in hoeverre en op welke wijze het mandateren van taken door de examencommissie zinvol en verantwoord is; waar zaken gemandateerd worden, dient dat traceerbaar te zijn vastgelegd. Examencommissies dienen zichtbaar verantwoordelijk te zijn voor alle wettelijke taken. Mandatering van centrale borgingstaken dient kritisch te worden heroverwogen;
   - dat de positie en werkwijze van examencommissies helder is gedocumenteerd met een organogram, huishoudelijk reglement en eventuele mandaatbesluiten.

2. **Alle betrokkenen dienen gezamenlijk de consequenties van de onafhankelijkheid en deskundigheid van de examencommissies binnen de eigen instellingscontext te expliciteren.**
   Onafhankelijkheid kent binnen deze context meerdere dimensies. Het begrip impliceert onder andere dat personen die verantwoordelijkheid dragen voor rendementen van een opleiding, niet ook lid kunnen zijn van de examencommissie. Het betekent ook dat studenten de examencommissie als onafhankelijk dienen te ervaren. Examencommissies moeten daarbij de gepaste distantie ten opzichte van de opleiding zoeken, balancerend tussen enerzijds onafhankelijkheid en anderzijds (opleidings)deskundigheid.

   Aan de onafhankelijkheid en deskundigheid draagt bij:

   - dat er een expliciete invulling is van het begrip 'onafhankelijkheid' binnen de eigen instelling, waarbij de consequenties ervan voor de organisatie-

inrichting (afstand van de examencommissie tot de opleiding) en voor het profiel van leden van een examencommissie zijn geëxpliciteerd;
- dat er een expliciete invulling is van het begrip 'deskundigheid', waarbij de consequenties ervan voor de organisatie-inrichting (afstand van de examencommissie tot de opleiding) en voor het profiel van leden van een examencommissie zijn geëxpliciteerd;
- dat het bestuur zorg draagt voor voldoende professionalisering van en continuïteit binnen de examencommissie;
- dat examencommissies gehoord worden voordat er een nieuw lid benoemd wordt.

3. **Alle examencommissies dienen vanuit een zelfanalyse hun eigen ontwikkelingspad verder te volgen en de nog ontbrekende taken uit te gaan voeren.**
   Er zijn veel verschillen tussen examencommissies. De overgrote meerderheid kent onderdelen van de taakuitoefening waarin de borgende taak nog niet goed wordt gerealiseerd. Het draagt bij aan de verdere versterking:

   - dat examencommissies hun eigen ontwikkelingsfase in beeld brengen en een ontwikkelplan maken voor de komende jaren, waarin is aangegeven hoe ze versterken;
   - dat examencommissies, voor zover ze de taak nog onvoldoende uitvoeren, prioriteit geven aan:
     - het borgen van de kwaliteit van het examen: dekt het totaal van tentamens de beoogde competenties?
     - het borgen van de kwaliteit van de tentaminering door explicieter examinatoren aan te wijzen op basis van kwalitatieve criteria, die (bijvoorbeeld in een profiel) zijn vastgelegd en aan examinatoren en management kenbaar gemaakt. En door voldoende richtlijnen te formuleren voor constructie, afname en beoordeling van tentamens;
     - het treffen van maatregelen om fraude te voorkomen en het toezicht houden op de naleving van deze maatregelen.
   - dat de examencommissies die een klacht in behandeling nemen in aanwezigheid van het lid van de examencommissie die betrokken is bij de betreffende klacht, dit zo snel mogelijk aanpassen conform artikel 7.12b, lid 4 van de WHW.

4. **De besturen dienen de examencommissies voldoende te faciliteren.**
   De versterking van de examencommissies die we afgelopen jaren hebben gezien, kan alleen in een stroomversnelling komen als de examencommissies in voldoende mate worden gefaciliteerd. Dat kan:

   - door de examencommissies voldoende tijd te geven voor hun taakuitoefening en hun professionalisering;
   - door de examencommissies adequate ondersteuning te bieden in onder andere secretariële en juridische zin;
   - door extra facilitering van examencommissies die naast de wettelijke taken ook andere taken uitvoeren, zoals beslissingen nemen over het bindend studieadvies of de toelating van studenten;
   - door binnen de instelling of tussen instellingen te organiseren dat examencommissies van elkaar leren, aangezien de ontwikkelfases van examencommissies (ook binnen één instelling) vaak sterk uiteenlopen.

5. **De instellingen dienen gezamenlijk te komen tot kennisdeling en tot een heldere interpretatie van de wetgeving.**
   Examencommissies worstelen met de interpretatie van sommige wettelijke bepalingen. Het delen van mogelijke interpretaties en de effecten daarvan, en het delen van kennis over jurisprudentie is nodig om examencommissies te versterken. Een eenduidige interpretatie geeft ook duidelijkheid aan studenten. Examencommissies hebben er grote behoefte aan om – instellingsoverstijgend – goede praktijken met elkaar te delen. Hiertoe kan bijdragen:

   - dat de gezamenlijke instellingen en/of de koepels een landelijk netwerk van examencommissies faciliteren om onderling ervaringen uit te wisselen (onder andere over de interpretatie van het eigen onderzoek uit artikel 7.10, lid 2 WHW);
   - dat de colleges van beroep voor de examens de examencommissies binnen hun instelling informeren over de interpretatie van de regelgeving;
   - dat de (secretarissen van) colleges van beroep voor de examens van verschillende instellingen kennis met elkaar delen over de kwesties die bij hen worden ingediend en de manier waarop zij in de betreffende zaak de wetgeving interpreteren.

Good practices

Reglement examencommissies		
Naam instelling	*Soort document*	*Meer informatie*
ArtEZ	Reglement Examencommissies ArtEZ	Ton Lamers T.Lamers@ArtEZ.nl
ArtEZ	A.H. Lamers, *Gepubliceerd beleid van de Examencommissie* Examens 14-02 p. 11-13	Ton Lamers T.Lamers@ArtEZ.nl
Avans Hogeschool	Kaderregeling examencommissies	https://share.avans.nl/xythoswfs/webui/_xy-e7923653_1-t_rBbbit6l
Erasmus Universiteit Rotterdam	Regels en richtlijnen 2014-2015 definitief	http://www.bmg.eur.nl/over_ibmg/reglementen/oer/
Hanzehoge-school Groningen	2014-04-10 Huishoudelijk reglement examencommissie (definitief)	https://www.hanze.nl/nld/onderwijs/kunst/academie-minerva/organisatie/commissies/examencommissie
Hogeschool Inholland	141001 BFL Handboek Examencommissies 2014-2015	www.inholland.nl/excie
Hogeschool Utrecht	Reglement examencommissies FE 2013 2014	www.goodpractices.hu.nl
Rijksuniversi-teit Groningen	FWN Regels en Richtlijnen Examencommissie 2014-2015	onderwijskwaliteitszorg.fwn@rug.nl
Universiteit van Amsterdam	Afwikkeling studentenverzoeken	examinationsboard-feb@uva.nl
Wageningen University and Research	Regels en Richtlijnen Examencommissies Wageningen University	http://www.wageningenur.nl/nl/Onderwijs-Opleidingen/Huidige-Studenten/Studentenstatuut.htm

Verslaglegging		
Naam instelling	*Soort document*	*Meer informatie*
Avans Hogeschool	Format Jaarverslag examencommissie; Toelichting bij format jaarverslag examencommissie	https://share.avans.nl/xythoswfs/webui/_xy-e7923653_1-t_rBbbit6l
Hanzehoge-school Groningen	Jaarverslag Examencommissie 2013-2014 (zonder namen)	https://www.hanze.nl/nld/onderwijs/kunst/academie-minerva/organisatie/commissies/examencommissie
Hogeschool Arnhem en Nijmegen	Jaarverslag examencommissie HAN Sport en Bewegen 2012-2013	Examencommissie.sportenbewegen@han.nl
Hogeschool Inholland	141001 BFL Format jaarverslag Examencommissie	www.inholland.nl/excie

Hogeschool Van Hall Larenstein	Jaarverslag examencommissie van de opleiding Kust en Zeemanagement 2012-2013	examencommissiekzm.leeuwarden@wur.nl
Katholieke Pabo Zwolle	Jaarverslag examencommissie 2012/2013	http://www.kpz.nl/assets/Pdf-bestanden/1213-jaarverslag-examencommissie.pdf
SOD Next	Jaarverslag examencommissie SOD Next	info@sodnext.nl
Technische Universiteit Eindhoven	Annual Report Academic Year 2012-2013 of the Board of Examiners of Industrial Design	Sonja Joosten, via email IDBoE@tue.nl.
Universiteit Utrecht	Bijlage C Onderwijskunde FSW Jaarverslagen Examencommissie; Bijlage B Onderwijskunde FSW Jaarverslagen Toetscommissie.	http://www.uu.nl/organisatie/faculteit-sociale-wetenschappen/kwaliteitszorg-onderwijskunde
Wageningen University and Research	20140626 BE jaarverslag 2012 2013 2.0def	coco.vanderwolk@wur.nl

Profielen examencommissie en examinatoren		
Naam instelling	*Soort document*	*Meer informatie*
Avans Hogeschool	Rolbeschrijving examinator (def); Functierollen examencommissie	https://share.avans.nl/xythoswfs/webui/_xy-e7923653_1-t_rBbbit6l
Fontys	Adviesnota rol instituutsdirecteur in relatie tot de examencommissie	dienstonderwijsenonderzoek@fontys.nl
Hogeschool Utrecht	Functie- en competentieprofielen CVE-FE definitief 26 mrt; Vacature Extern lid Examencommissie ILC-HU	www.goodpractices.hu.nl
Hogeschool Van Hall Larenstein	Competentieprofiel examinatoren	examboard.wageningen@wur.nl
NTI	Rollenscheiding lesgeven/begeleiden en examineren inclusief de daarbij gehanteerde profielen.	Martine Pieters Martine.Pieters@nti.nl
Stenden Hogeschool	Benoemingsprocedure examencommissie	secretariaatledencvb@stenden.com

Toetsing en beoordeling		
Naam instelling	*Soort document*	*Meer informatie*
Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten	2014-11-19 Integrale beoordeling	www.ahk.nl/beoordelingen-theaterschool
Erasmus Universiteit Rotterdam	Toetsbeleid aangepast, 14 09 ESL; Toetsplan aangepast en 14 09; Toetshandleiding ESL concept aangevuld.	examencommissie@law.eur.nl

Fontys	Analyse IKTO3 (januari 2014); Evaluatie toetsperiode 1 2014-2015.	Fhv-examencommissie@fontys.nl
Hanze-hogeschool Groningen	Remko van der Lei *Examinatoren beoordeeld* Examens 14-04 p. 14-17	r.r.van.der.lei@pl.hanze.nl
Hogeschool Inholland	140924 BFL Handboek Toetscommissies	www.inholland.nl/excie
Hogeschool Utrecht	Organisatorisch kader toetsen en beoordelen	www.goodpractices.hu.nl
Hogeschool Utrecht	Formulier interbeoordelaarsbetrouwbaarheid	ambtelijksecretariaatfg@hu.nl
NCOI	- Rapportage tentamens; - Rapportage examinatoren. Beide rapportages geven de examencommissie de managementstuurinformatie ten aanzien van de kwaliteit van de tentamens en de beoordeling daarvan.	Justus Tengbergen (jtengbergen@ncoi.nl)
Nyenrode Business Universiteit	QandA 4-eyes principle ECGM	examcommittee-generalmanagement@nyenrode.nl
Rijksuniversi-teit Groningen	FWN Facultair format Toetsplan curriculum; FWN Facultair format Toetsoverzicht per vak; FWN Stappenplan Toetsing 2014-15	onderwijskwaliteitszorg.fwn@rug.nl
Rijksuniversi-teit Groningen	FWN Beoordelingsformulier Master Colloquium; FWN Beoordelingsformulier Master Research; FWN Beoordelingsformulier Master Stage; FWN Beoordelingsformulier Master Thesis.	onderwijskwaliteitszorg.fwn@rug.nl
Saxion	Instructies namens examencommissie extern deskundige	r.m.w.nijssen@saxion.nl
Universiteit van Amsterdam	Stappenplan toetsing voor Docenten Sociale Wetenschappen	Karen Schiffner k.schiffner@uva.nl
Universiteit Utrecht	Bijlage A Onderwijskunde FSW Kwaliteitsborging van toetsing en beoordeling	http://www.uu.nl/organisatie/faculteit-sociale-wetenschappen/kwaliteitszorg-onderwijskunde
Vrije Universiteit	Werkwijze examencommissie opleiding Master Docent HGZO	Susan Voogd s.r.voogd@vu.nl
Wageningen University and Research	Toetsbeleid Wageningen University	coco.vanderwolk@wur.nl

Fraude		
Naam instelling	*Soort document*	*Meer informatie*
Hogeschool Rotterdam	Rapport Proces Examinering	http://www.hogeschoolrotterdam.nl/hogeschool/publicaties/rapporten
Nyenrode Business Universiteit	Checking on Plagiarism using My.Nyenrode ECGM	examcommittee-generalmanagement@nyenrode.nl

Netwerken en informatiebronnen		
Naam instelling	*Soort document*	*Meer informatie*
Hogeschool van Amsterdam	Website over toetsen en beoordelen	https://score.hva.nl
Hogeschool Utrecht	Professionals governance	John Huizinga john.huizinga@hu.nl
Lerarenoplei-dingen hbo	Landelijk overleg van Examencommissies Lerarenopleidingen	Liesbeth Zijlstra l.zijlstra@hva.nl
Vereniging Hogescholen	Netwerkvorming examencommissies	Roeland Smits smits@verenigingh ogescholen.nl

Literatuur

Hooge, Edith (2014). *Hoge verwachtingen, vrije uitvoering, stevige sturing. Een essay over onderwijsbestuur*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

Inspectie van het Onderwijs (2001a). *Borging kwaliteit examens en toetsing hoger onderwijs: verslag van een oriënterend onderzoek*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2001b). *Onderwijsverslag 2000*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs, april 2001.

Inspectie van het Onderwijs (2002a). *Examencommissies in het hoger onderwijs: onderzoek naar de naleving van voorschriften*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2002b). *Onderzoek naar het functioneren van examencommissies in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2003). *Zicht op toetsen. Toetsing en examinering in het hoger onderwijs: De stand van zaken*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2006). *De betrouwbaarheid van getuigschriften.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2009a). *Boekhouder of wakend oog? Verslag van een onderzoek bij examencommissies in het hoger onderwijs over de garantie van het niveau.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2009b). *Competent erkend. Over het erkennen van verworven competenties in het hoger onderwijs.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2011). *Alternatieve afstudeertrajecten en de bewaking van het eindniveau in het hoger onderwijs.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2012a). *Examencommissies en ervaringscertificaten. Over evc in het hbo en het hbo.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2012b). *Goed verkort? Over de programmering en verantwoording van (ver)korte opleidingen in het hoger beroepsonderwijs.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

ISO (2014). *De student centraal. Knelpuntennotitie over de rechtspositie van studenten.* Utrecht: Interstedelijk Studenten Overleg (ISO).

Kloet, E. (2013). *Rechtsbescherming van studenten in het hoger onderwijs inzake toetsten en beoordelen.* NTOR 2013, nr. 4, p. 314-326.

Kwikkers, P. (2012). *Positie en kwaliteit van examencommissies vanuit WHW-perspectief*. TH&MA 2012, nr. 4, p. 30-37.

LSVb (2014). *Onderzoek naar de rol van examencommissies in het hoger onderwijs.* Utrecht: Landelijke Studenten Vakbond (LSVb).

OCW (2013). *Kamerbrief Evaluatie wet Versterking besturing.* Brief van de minister van OCW aan de Tweede Kamer. Kenmerk 573264. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).

Onderwijsraad (2004). *Examinering in het hoger onderwijs: Transparantie en kwaliteitsgarantie*. Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2006). *Examinering: Draagvlak en toegankelijkheid.* Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2010). *Een diploma van waarde.* Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2013a). *Samenvatting Stand van educatief Nederland.* Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2013b). *Stand van educatief Nederland.* Den Haag: Onderwijsraad.

ResearchNed (2012). *Externen in examencommissies hoger onderwijs. Een verkenning in praktische varianten.* Nijmegen: ResearchNed (in opdracht van OCW).

Vereniging Hogescholen (2011). *Geslaagd! Handreiking examencommissies.* Den Haag: Vereniging Hogescholen (voorheen HBO-raad). Geraadpleegd 29-12-2014 via http://www.verenigingh ogescholen.nl/publicaties-en-verenigingsafspraken/publicaties-gesorteerd-op-verschijningsjaar-1/2011-1?limit=20&limitstart=20

Vereniging Hogescholen (2012). *Vreemde ogen dwingen.* Den Haag: Vereniging Hogescholen. Geraadpleegd 29-12-2014 via http://www.verenigingh ogescholen.nl/publicaties-en-verenigingsafspraken/publicaties-gesorteerd-op-verschijningsjaar-1/2012-1/1637-vreemde-ogen-dwingen-1

Vereniging Hogescholen (2013). *Handreiking – besluitvorming en stand van zaken implementatie vreemde ogen dwingen.* Den Haag: Vereniging Hogescholen. Geraadpleegd 29-12-2014 via http://www.verenigingh ogescholen.nl/publicaties-en-verenigingsafspraken/publicaties-gesorteerd-op-verschijningsjaar-1/2013-1/1850-handreiking-besluitvorming-en-stand-van-zaken-implementatie-vreemde-ogen-dwingen-1

Bijlagen

Bijlage A Verklarende woordenlijst

Eindkwalificaties	de kennis, het inzicht en de vaardigheden die op basis van de onderwijs- en examenregeling (OER) vereist zijn voor het verkrijgen van een graad
Eindtermen	de omschrijving van de kennis, het inzicht en de vaardigheden die met een bepaald onderwijsonderdeel of met een bepaalde opleiding worden beoogd; concretisering van einddoelen, eindkwalificaties
Toetsen	alle vormen van onderzoek naar kennis, inzicht en vaardigheden van de examinandus, alsmede de beoordeling van de uitkomsten van dat onderzoek. Dus tentamens in de brede zin van het woord zoals multiplechoicetentamens, tentamens met open vragen, presentaties, stageverslagen, portfolio's, praktijkopdrachten e.d. Aan het behalen van een tentamen zijn studiepunten verbonden.
Betrouwbaarheid	de mate waarin men kan vertrouwen op de meetresultaten, dat wil zeggen: de mate waarin de toets- of examenscores consistent, nauwkeurig en reproduceerbaar zijn. Bij een betrouwbare meting zal het resultaat dus niet beïnvloed mogen zijn door storende factoren met betrekking tot de toets, kandidaat en beoordelaar, zoals het tijdstip van de toetsafname, de specifieke vormgeving van de toets, de ruimte waarin de toets wordt afgenomen etc.
Validiteit	de mate waarin een toets meet wat hij beoogt te meten. Er dient een logische relatie te zijn tussen de toetsvorm en –inhoud en de eindtermen van het getoetste onderwijsonderdeel.
Bestuur	degene die de leden van examencommissie benoemt: de decaan in het wo, het CvB in het bekostigd hbo en de directie in het niet-bekostigd hoger onderwijs
Cobex / CBE	College van beroep voor de examens
CBHO	College van Beroep voor het Hoger Onderwijs

Bijlage B Verantwoording vragenlijstonderzoek

Opzet onderzoek

Het vragenlijstonderzoek betreft een onderzoek met als doel representatieve uitspraken te kunnen doen over de examencommissies in het hoger onderwijs. We hebben hiertoe vragenlijsten uitgezet onder een steekproef van examencommissies. Diverse betrokkenen van de examencommissies zijn ondervraagd. Per examencommissie betrof dit de voorzitter van de examencommissie, de opleidingsmanager en twee examinatoren. Hierdoor zijn representatieve uitspraken te doen over de examencommissies. Bovendien staat deze opzet vergelijkingen toe tussen de betrokkenen van een examencommissie, waardoor onderlinge verschillen tussen betrokkenen binnen de opleidingen in beeld komen.

Steekproef

Een probleem voorafgaand aan de steekproeftrekking van examencommissies was dat de populatie van examencommissies onbekend was. Er zijn namelijk examencommissies voor één enkele opleiding, maar ook voor clusters van opleidingen (en soms omvat dat cluster meerdere faculteiten of zelfs alle opleidingen aan een instelling). Daarnaast kan een examencommissie verschillende van de haar wettelijk toebedeelde taken hebben gemandateerd aan andere organisatieonderdelen of personen, zoals een toetscommissie of toetsdeskundigen. Daarom hebben we een vooronderzoek uitgevoerd, waarin bij een steekproef van opleidingen in kaart is gebracht hoe de examencommissies georganiseerd zijn.

De definitieve steekproef was een representatieve steekproef van bekostigde voltijd hbo- en wo-opleidingen en een representatieve steekproef van niet-bekostigde deeltijd hbo- en wo-opleidingen. We hebben gekozen voor voltijd bekostigd en deeltijd niet-bekostigd onderwijs, omdat dit voor de betreffende groep de meest voorkomende opleidingsvarianten zijn. Ook is besloten om in het geval dat meerdere opleidingen onder één examencommissie vallen, alleen de functionarissen van één opleiding te bevragen.

De steekproef is getrokken op de gegevensbestanden van het Onderwijsverslag 2012/2013. Dit was, ten tijde van de steekproeftrekking, het meest recente cohortjaar dat voor het Onderwijsverslag is gebruikt. De trekking is gedaan onder actuele voltijd bekostigde instellingen en deeltijd niet-bekostigde opleidingen uit CROHO. We hebben gekozen voor een aselecte, zelfwegende, gestratificeerde steekproef van opleidingen in het hoger onderwijs met een betrouwbaarheid van 95 procent. Stratificatie vond plaats op de volgende kenmerken:

Steekproef actuele bekostigde voltijdopleidingen aan bekostigde instellingen:
1. gestratificeerd naar hbo- en wo-opleidingen;
2. gestratificeerd naar voor hbo naar Ad/ba/ma en wo naar ba/ma;
3. gestratificeerd naar opleidingsgrootte (aantal ingeschreven studenten): groot (>300), middelgroot (100-300), middelklein (25-100), klein (<25).

Daarnaast is er gecontroleerd op verdeling in CROHO-onderdelen, met als resultaat dat de opleidingen evenredig verdeeld zijn.

Steekproef actuele niet-bekostigde deeltijdopleidingen aan niet-bekostigde instellingen:
1. gestratificeerd naar hbo- en wo-opleidingen;
2. gestratificeerd voor hbo naar Ad/ba/ma en voor wo naar ba/ma.

De steekproef is niet gestratificeerd naar opleidingsgrootte, omdat er geen (volledige) informatie beschikbaar is over studentenaantallen in het niet-bekostigde onderwijs.

Daarnaast is er gecontroleerd op verdeling in CROHO-onderdelen, met als resultaat dat de opleidingen evenredig verdeeld zijn.

Er is gestreefd naar een 95 procent betrouwbaarheidsinterval. Dit wil zeggen dat werkelijke percentages van alle examencommissies liggen tussen -5 procent en +5 procent van de gevonden percentages. Wanneer bijvoorbeeld uit de vragenlijstresultaten blijkt dat 65 procent van de examencommissies een protocol hanteert voor benoeming van de leden, dan ligt het percentage voor alle examencommissies tussen de 60 en 70 procent.

Respons
In totaal zijn 331 examencommissies benaderd, waaronder 306 specifiek voor dit onderzoek.[8] Er zijn, om diverse redenen (opleiding al afgebouwd, respondent langdurig ziek), enkele opleidingen vervallen en vervangen door andere opleidingen. De totale respons onder de 306 benaderde examencommissies bestond uit 266 opleidingsmanagers (87 procent), 281 examencommissies (92 procent) en 479 examinatoren (78 procent).

Tabel 1 Responsaantallen per type respondent en opleidingssoort

	Respons	**Hbo bekostigd**	**Wo bekostigd**	**Hbo niet-bekostigd**	**Wo niet-bekostigd**
Opleidingsmanagement	266	102	49	112	3
Examencommissie	281	113	117	48	3
Examinatoren*	479	186	87	202	4

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

* Per examencommissie zijn twee examinatoren bevraagd.

Analyses
Wanneer in het rapport verslag wordt gedaan over alle examencommissies, zijn alle onderwijssoorten in beschouwing genomen. Bij statistische vergelijkingen tussen de vier gespecificeerde onderwijssoorten zijn de examencommissies uit het niet-bekostigd wo buiten beschouwing gelaten. Er is dan dus sprake van een vergelijking tussen drie onderwijssoorten. Er is gebruikgemaakt van variantieanalyse (ANOVA), met een significantieniveau van $p<0.05$.

8 25 bekostigde opleidingen zijn alleen bevraagd in verband met een deelonderzoek naar lerarenopleidingen.

Bijlage C Analyse jaarverslagen examencommissies

We hebben 85 jaarverslagen (8 hbo, 25 wo, 22 nbi) van examencommissies geanalyseerd op drie criteria:

1. Is het jaarverslag helder gestructureerd en volledig (d.w.z. alle wettelijke taken)?
2. Bevat het jaarverslag op de verschillende onderdelen een kritische reflectie op het eigen handelen en dat van anderen in het verslagjaar?
3. Bevat het jaarverslag voornemens om tot verandering en verbetering te komen in het komende jaar?

Alle jaarverslagen zijn op deze drie criteria beoordeeld door middel van een vierpuntsschaal. Hieronder staan de scores (uitgedrukt in percentages van het totaal aantal beoordelingen van de soort instelling) per criterium, uitgesplitst naar soort instelling (hbo, wo, nbi). Naast de percentages zijn ook de gemiddelde scores per soort instelling weergegeven.

volledig/gestructureerd					Gemiddelde score
4	**3**	**2**	**1**	**Totaal**	**3,1**
55%	42%	3%	0%	Hbo	3,5
23%	45%	32%	0%	Nbi	3,0
20%	40%	28%	12%	Wo	2,7

					Gemiddelde score
Reflectie				**Totaal**	**2,8**
32%	50%	16%	3%	Hbo	3,1
9%	50%	27%	14%	Nbi	2,6
24%	8%	36%	16%	Wo	2,4

					Gemiddelde score
vooruitblik				**Totaal**	**2,5**
29%	34%	24%	13%	Hbo	2,8
18%	27%	32%	23%	Nbi	2,5
24%	8%	36%	32%	Wo	2,2

Bijlage D Analyse visitatierapporten en NVAO-besluiten

We hebben de accreditatiebesluiten van de NVAO en onderliggende rapporten van visitatiecommissies uit de periode 2011-2013 bestudeerd. Bij het protocol bij opleidingsaccreditaties hoort dat de visitatiecommissie altijd met een aantal partijen binnen de instelling spreekt als zij ter plekke haar visitatie uitvoert. Een van die partijen is per definitie de examencommissie. Vaak, maar lang niet altijd, is de studieadviseur bij het gesprek met de commissie aanwezig. In de rapporten worden deze gesprekken consequent vermeld.

Behalve op het gesprek baseert de commissie haar conclusies op verschillende bronnen. Een enkele keer wordt daarbij melding gemaakt van jaarverslagen van de examencommissie. Daarnaast leest de commissie notulen, thematische stukken en de onderwijs- en examenregeling.

In de validerende uitspraken van de commissies is vrijwel altijd aan de orde hoe de examencommissie zich verhoudt tot de andere actoren binnen een opleiding. Is ze proactief, agenderend of meer reactief en controlerend? Daar waar sprake is van een actieve houding wordt dat in alle gevallen positief gewaardeerd.

De aandacht die wordt geschonken aan het functioneren van examencommissies verschilt echter sterk per visitatiecommissie. De samenstelling van de examencommissie wordt altijd benoemd.

Het feit dat de taken zijn bijgesteld in de WHW komt vaak terug in de oordelen. Over het algemeen zijn de commissies positief over de wijze waarop de examencommissies zich van hun nieuwe taken kwijten. Wel wordt in de rapporten regelmatig melding gemaakt van taken die wel verplicht zijn, maar nog niet zijn geïmplementeerd door de examencommissie. De visitatiecommissies constateren dit soms, maar verbinden er meestal geen oordeel aan. Dat lijkt vooral ingegeven door de recente datum van de wetswisseling (de visitatiebezoeken vonden immers plaats in de periode in de periode 2011-2013).

Slechts in een enkel geval worden alle taken van de examencommissies expliciet benoemd. Commissies richten zich niet hoofdzakelijk op de vraag of examencommissies handelen conform de bepalingen in de WHW. Zij richten zich veel meer op de opbrengsten van adequaat acteren van de examencommissies. Zijn die onvoldoende, bijvoorbeeld door te weinig transparantie in de beoordelingen, dan wordt dat duidelijk vermeld.

Met enige regelmaat keert terug dat examencommissies bezig zijn zich te professionaliseren en een eigen opleidingstraject volgen.

Er is veel aandacht voor de rol van de examencommissie bij de toetsing. De visitatiecommissies richten zich in hun oordeel met name op de borging van oordelen (cijfers), die zorgvuldig en transparant tot stand moeten komen.

Bij vrijwel alle opleidingen die in een herstelperiode zitten worden er problemen genoemd met de examencommissies. Vaak hebben die problemen te maken met het te trage tempo waarmee de wetswijziging is doorgevoerd in de organisatie en werkwijze van de examencommissie. Een grote omissie is in die gevallen vaak dat de beoordeling van de eindwerkstukken heeft gefaald: er is te hoog gewaardeerd.

In de herstelplannen is in die gevallen te lezen dat de procedure om tot een oordeel te komen stevig wordt herzien. Daarbij genoemde maatregelen zijn onder meer:

- Een tweede beoordelaar wordt standaard.
- Een derde wordt ingeroepen bij een te groot verschil tussen de eerste en de tweede beoordelaar.
- De examencommissie gaat steekproeven nemen.
- Er komt een gestandaardiseerde beoordelingswijze van de eindwerkstukken, via een formulier.

De genoemde maatregelen komen in dit rapport aan de orde in paragraaf 3.1.2 over het geven van kaders en richtlijnen voor de tentaminering en in paragraaf 3.1.3 over het toezien op de toetsing. Uit de visitatierapporten blijkt het belang van dergelijke maatregelen.

Bijlage E Richtlijnen voor examinatoren

In de vragenlijst is gevraagd naar het voorkomen van de volgende richtlijnen voor examinatoren.

68 procent van de examencommissies zegt dat de examinatoren richtlijnen ontvangen voor de **constructie** van tentamens. Tabel 1 toont om welke richtlijnen het volgens de examencommissies gaat.

Tabel 1 Percentage ontvangen richtlijnen omtrent constructie van tentamens (binnen de groep die richtlijnen ontving, en totaal; n examencommissies=281)

De examinatoren ontvangen richtlijnen die betrekking hebben op…	**Binnen groep die richtlijnen ontving**	**Totaal**
De relatie tussen de eindtermen van het vak en de verschillende onderdelen van het tentamen	75	**51**
De relatie tussen de eindtermen van het vak en de vorm van de toets (meerkeuzetoetsen, essay, presentatie et cetera)	67	**46**
Het maken van toetsvragen in schriftelijke toetsen	64	**43**
Het hergebruik van toetsen en opdrachten	46	**31**
Het formuleren van praktijkopdrachten	34	**23**
Anders, namelijk …	18	**12**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

89 procent van de examencommissies zegt dat de examinatoren richtlijnen ontvangen voor de **afname** van tentamens. Tabel 2 toont om welke richtlijnen het volgens de examencommissies gaat.

Tabel 2 Percentage ontvangen richtlijnen omtrent afname van tentamens (binnen de groep die richtlijnen ontving, en totaal; n examencommissies=281)

Examinatoren en andere betrokkenen ontvangen richtlijnen die betrekking hebben op…	**Binnen groep die richtlijnen ontving**	**Totaal**
De identificatie van studenten die een tentamen maken	86	**77**
De inrichting van de ruimte waarin het tentamen wordt afgenomen	68	**61**
De inzet van surveillanten bij schriftelijke tentamens	84	**75**
De afname van digitale tentamens	50	**45**
De afname van mondelinge tentamens en presentaties	84	**75**
Gedragsregels tijdens de afname van een tentamen (bijvoorbeeld over toiletgebruik, gebruik mobiele telefoon of horloge, meenemen tassen)	87	**77**
Anders, namelijk …	11	**10**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

81 procent van de examencommissies zegt dat de examinatoren richtlijnen ontvangen voor de **beoordeling** van tentamens en het **vaststellen van de uitslag** van tentamens. Tabel 3 toont om welke richtlijnen het volgens de examencommissies gaat.

Tabel 3 Percentage ontvangen richtlijnen omtrent beoordeling van tentamens en het vaststellen van de uitslag van tentamens (binnen de groep die richtlijnen ontving, en totaal; n examencommissies=281)

De examinatoren ontvangen richtlijnen die betrekking hebben op…	**Binnen groep die richtlijnen ontving**	**Totaal**
Het gebruik van beoordelingsformulieren	89	**72**
De beoordeling van theorietentamens	63	**51**
De beoordeling van praktijkopdrachten	64	**52**
De beoordeling van eindwerken	87	**71**
De beoordeling van groepsopdrachten	55	**44**
De beoordeling door meerdere examinatoren (het vierogenprincipe)	83	**67**
Het opsporen van plagiaat	74	**60**
Het bepalen van het cijfer bij tentamens die door meerdere examinatoren worden nagekeken	61	**50**
Anders, namelijk …	8	**6**

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Bijlage F Administratieve lasten

De minister van OCW heeft de inspectie verzocht in dit onderzoek de vraag naar administratieve lasten rondom examencommissie mee te nemen (OCW, 2013, p. 12). We hebben daarom de examencommissies, managers en examinatoren gevraagd of zij mogelijkheden zien de administratieve lasten die samenhangen met regelgeving door de overheid te beperken.

Ongeveer een derde van de examencommissies, managers en examinatoren antwoordt positief op de vraag of ze mogelijkheden zien de administratieve lasten te beperken, maar licht niet toe aan wat voor soort mogelijkheden men denkt. Ook tijdens rondetafelbijeenkomsten spraken examencommissies nauwelijks concrete suggesties uit. Een suggestie waarbij de Rijksoverheid aan zet is, betrof het benadrukken van het belang van goed onderwijs en daarbij van goede examencommissies. Als de maatschappelijke aandacht voor goed onderwijs groot is, verwachten sommige examencommissies uit het wetenschappelijk onderwijs ook meer aandacht voor goed onderwijs in hun instelling, en een ruimere facilitering. Daarnaast merkte één respondent op dat ons inspectieonderzoek ook leidt tot ongewenst extra werk voor examencommissies; de gemiddelde tijdsinvestering voor de voorzitter van een examencommissie was in totaal één uur. Wij zullen alle suggesties aan de minister aanreiken.

Bijlage G Relevante jurisprudentie examens hoger onderwijs

Hieronder twee uitspraken van rechtbanken over het beoordelen van tentamens en examens. De inspectie heeft een korte samenvatting gemaakt om een indruk te geven. Via het LJN-nummer of ECLI-nummer zijn deze uitspraken eenvoudig terug te vinden op www.rechtspraak.nl

1. ECLI:NL:RBDHA:2013:14531 uitspraak van de Rechtbank Den Haag van 4 november 2013

Naast de weg die een student heeft om tegen een beoordeling van de examencommissie beroep in te stellen bij het college van beroep voor de examens en vervolgens in hoger beroep te gaan bij het College van Beroep voor het Hoger Onderwijs (administratiever rechter) staat ook de weg open naar de burgerlijke rechter. De burgerlijke rechter oordeelde in deze zaak dat de afstudeerscriptie van eiseres was beoordeeld met een voldoende. Een dergelijke uitslag kan worden herzien maar daarvoor is op grond van de OER en de WHW een examinator de bevoegde persoon. Uit de tekst van de huidige wetgeving nog uit de memorie van toelichting blijkt dat de wetgever voor ogen heeft gehad om de examencommissie naast de examinator de bevoegdheid te geven om in individuele gevallen een uitslag die een examinator heeft toegekend, te herzien.

2. ECLI:NL:RBOVE:2014:1573 Rb Overijssel 27 maart 2014

Gelijk de voorzieningenrechter van de rechtbank Den Haag in kort geding heeft geoordeeld in een vergelijkbare zaak (2013:14531, hierboven opgenomen) blijkt uit de tekst van de huidige regelgeving noch uit de memorie van toelichting bij de wijziging van de WHW dat de wetgever voor ogen heeft gehad om de examencommissie de bevoegdheid te geven om in individuele gevallen een uitslag die een examinator heeft toegekend te herzien. De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze moet vaststellen of een student voldoet aan de voorwaarde die de OER stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad en zij is onder meer belast met het borgen van de kwaliteit van examens. De bevoegdheid tot het afnemen van tentamens en het vaststellen van de uitslag daarvan is voorbehouden aan de door de examencommissie aangewezen examinatoren. Hieruit moet worden afgeleid dat de examencommissie niet beschikt over de bevoegdheid om uitslagen te herzien.

Bijlage H Relevante wetsartikelen

In deze bijlage staan de artikelen uit de Wet op het hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (WHW) die relevant zijn voor examencommissies.

Hoofdstuk 7 Onderwijs

Ieder hoofdstuk van de WHW begint met een reikwijdte artikel. Hierin staat welke artikelen van toepassing zijn, ook op de rechtspersonen voor hoger onderwijs (niet-bekostigd onderwijs). De hieronder genoemde artikelen met betrekking tot examencommissies staan in titel 1 van de WHW.

Artikel 7.1. Reikwijdte

1. Dit hoofdstuk heeft betrekking op bekostigde universiteiten en hogescholen, op de Open Universiteit en op de levensbeschouwelijke universiteiten.

2. De titels 1 en 2 van dit hoofdstuk, met uitzondering van de artikelen 7.3a, tweede lid, onder b, 7.8b, 7.17, 7.17a, 7.18, 7.22, 7.25, 7.30b, tweede tot en met zesde lid, en 7.30e, zijn van toepassing op de rechtspersonen voor hoger onderwijs.

Artikel 7.10. Examens en tentamens

1. Elk tentamen omvat een onderzoek naar de kennis, het inzicht en de vaardigheden van de examinandus, alsmede de beoordeling van de uitkomsten van dat onderzoek.

2. Indien de tentamens van de tot een opleiding of propedeutische fase van een bacheloropleiding behorende onderwijseenheden met goed gevolg zijn afgelegd, is het examen afgelegd, voorzover de examencommissie niet heeft bepaald dat het examen tevens omvat een door haar zelf te verrichten onderzoek als bedoeld in het eerste lid.

Artikel 7.12. Examencommissie

1. Elke opleiding of groep van opleidingen aan de instelling heeft een examencommissie.

2. De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad.

Artikel 7.12a. Benoeming en samenstelling examencommissie

(zoals dit luidt na invoering Wet versterking kwaliteitswaarborgen hoger onderwijs)

1. Het instellingsbestuur stelt de examencommissie in en benoemt de leden op basis van hun deskundigheid op het terrein van de desbetreffende opleiding of groep van opleidingen.

2. Het instellingsbestuur draagt er zorg voor dat het onafhankelijk en deskundig functioneren van de examencommissie voldoende wordt gewaarborgd.

3. Bij de benoeming van de leden van de examencommissie draagt het instellingsbestuur er zorg voor dat:
   a. ten minste één lid als docent verbonden is aan de desbetreffende opleiding of aan een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort;

b. voor zover het een hogeschool betreft ten minste één lid afkomstig is van buiten de desbetreffende opleiding of een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort;
c. leden van het instellingsbestuur of personen die anderszins financiële verantwoordelijkheid dragen binnen de instelling niet worden benoemd.

4. Alvorens tot benoeming van een lid over te gaan, hoort het instellingsbestuur de leden van de desbetreffende examencommissie

Vanaf 1 september 2015 wordt artikel 7.12a, derde lid, van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek als volgt gelezen:

3. Bij de benoeming van de leden van de examencommissie draagt het instellingsbestuur er zorg voor dat:
   a. ten minste één lid als docent verbonden is aan de desbetreffende opleiding of aan een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort;
   b. ten minste één lid afkomstig is van buiten de desbetreffende opleiding of een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort;
   c. leden van het instellingsbestuur of personen die anderszins financiële verantwoordelijkheid dragen binnen de instelling niet worden benoemd.

Artikel 7.12b. Taken en bevoegdheden examencommissie

1. Naast de taken en bevoegdheden, bedoeld in de artikelen 7.11 en 7.12, tweede lid, heeft een examencommissie de volgende taken en bevoegdheden:
   a. het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens onverminderd artikel 7.12c,
   b. het vaststellen van richtlijnen en aanwijzingen binnen het kader van de onderwijs- en examenregeling, bedoeld in artikel 7.13, om de uitslag van tentamens en examens te beoordelen en vast te stellen,
   c. het door de meest daarvoor in aanmerking komende examencommissie verlenen van toestemming aan een student om een door die student samengesteld programma als bedoeld in artikel 7.3d te volgen, waarvan het examen leidt tot het verkrijgen van een graad, waarbij de examencommissie tevens aangeeft tot welke opleiding van de instelling dat programma wordt geacht te behoren voor de toepassing van deze wet, en
   d. het verlenen van vrijstelling voor het afleggen van één of meer tentamens.

2. Indien een student of extraneus fraudeert, kan de examencommissie de betrokkene het recht ontnemen één of meer door de examencommissie aan te wijzen tentamens of examens af te leggen, gedurende een door de examencommissie te bepalen termijn van ten hoogste een jaar. Bij ernstige fraude kan het instellingsbestuur op voorstel van de examencommissie de inschrijving voor de opleiding van de betrokkene definitief beëindigen.

3. De examencommissie stelt regels vast over de uitvoering van de taken en bevoegdheden, bedoeld in het eerste lid, onderdelen a, b en d, en het tweede lid, en over de maatregelen die zij in dat verband kan nemen. De examencommissie kan onder door haar te stellen voorwaarden bepalen dat niet ieder tentamen met goed gevolg afgelegd hoeft te zijn om vast te stellen dat het examen met goed gevolg is afgelegd.

4. Indien een student bij de examencommissie een verzoek of een klacht indient waarbij een examinator betrokken is die lid is van de examencommissie, neemt

de betrokken examinator geen deel aan de behandeling van het verzoek of de klacht.

5. De examencommissie stelt jaarlijks een verslag op van haar werkzaamheden. De examencommissie verstrekt het verslag aan het instellingsbestuur of de decaan

Aan artikel 7.12b, eerste lid, wordt een onderdeel toegevoegd dat per 1 september 2015 in werking treedt, luidende:

e. het borgen van de kwaliteit van de organisatie en de procedures rondom tentamens en examens

Artikel 7.12c. Examinatoren

1. Voor het afnemen van tentamens en het vaststellen van de uitslag daarvan wijst de examencommissie examinatoren aan.

2. De examinatoren verstrekken de examencommissie de gevraagde inlichtingen.

Artikel 7.13. Onderwijs- en examenregeling

1. Het instellingsbestuur stelt voor elke door de instelling aangeboden opleiding of groep van opleidingen een onderwijs- en examenregeling vast. De onderwijs- en examenregeling bevat adequate en heldere informatie over de opleiding of groep van opleidingen.

2. In de onderwijs- en examenregeling worden, onverminderd het overigens in deze wet terzake bepaalde, per opleiding of groep van opleidingen de geldende procedures en rechten en plichten vastgelegd met betrekking tot het onderwijs en de examens. Daaronder worden ten minste begrepen:
   a. de inhoud van de opleiding en van de daaraan verbonden examens,
   b. de inhoud van de afstudeerrichtingen binnen een opleiding,
   c. de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden die een student zich bij beëindiging van de opleiding moet hebben verworven,
   d. waar nodig, de inrichting van praktische oefeningen,
   e. de studielast van de opleiding en van elk van de daarvan deel uitmakende onderwijseenheden,
   f. de nadere regels, bedoeld in de artikelen 7.8b, zesde lid, en 7.9, vijfde lid,
   g. ten aanzien van welke masteropleidingen toepassing is gegeven aan artikel 7.4a, achtste lid,
   h. het aantal en de volgtijdelijkheid van de tentamens alsmede de momenten waarop deze afgelegd kunnen worden,
   i. de voltijdse, deeltijdse of duale inrichting van de opleiding,
   j. waar nodig, de volgorde waarin, de tijdvakken waarbinnen en het aantal malen per studiejaar dat de gelegenheid wordt geboden tot het afleggen van de tentamens en examens,
   k. waar nodig, de geldigheidsduur van met goed gevolg afgelegde tentamens, behoudens de bevoegdheid van de examencommissie die geldigheidsduur te verlengen,
   l. of de tentamens mondeling, schriftelijk of op een andere wijze worden afgelegd, behoudens de bevoegdheid van de examencommissie in bijzondere gevallen anders te bepalen,
   m. de wijze waarop studenten met een handicap of chronische ziekte redelijkerwijs in de gelegenheid worden gesteld de tentamens af te leggen,
   n. de openbaarheid van mondeling af te nemen tentamens, behoudens de bevoegdheid van de examencommissie in bijzondere gevallen anders te bepalen,

o. de termijn waarbinnen de uitslag van een tentamen bekend wordt gemaakt alsmede of en op welke wijze van deze termijn kan worden afgeweken,
p. de wijze waarop en de termijn gedurende welke degene die een schriftelijk tentamen heeft afgelegd, inzage verkrijgt in zijn beoordeelde werk,
q. de wijze waarop en de termijn gedurende welke kennis genomen kan worden van vragen en opdrachten, gesteld of gegeven in het kader van een schriftelijk afgenomen tentamen en van de normen aan de hand waarvan de beoordeling heeft plaatsgevonden,
r. de gronden waarop de examencommissie voor eerder met goed gevolg afgelegde tentamens of examens in het hoger onderwijs, dan wel voor buiten het hoger onderwijs opgedane kennis of vaardigheden, vrijstelling kan verlenen van het afleggen van een of meer tentamens,
s. waar nodig, dat het met goed gevolg afgelegd hebben van tentamens voorwaarde is voor de toelating tot het afleggen van andere tentamens,
t. waar nodig, de verplichting tot het deelnemen aan praktische oefeningen met het oog op de toelating tot het afleggen van het desbetreffende tentamen, behoudens de bevoegdheid van de examencommissie vrijstelling van die verplichting te verlenen, al dan niet onder oplegging van vervangende eisen,
u. de bewaking van studievoortgang en de individuele studiebegeleiding
v. indien van toepassing: de wijze waarop de selectie van studenten voor een speciaal traject binnen een opleiding, bedoeld in artikel 7.9b, plaatsvindt, en
w. de feitelijke vormgeving van het onderwijs.

3. In de onderwijs- en examenregeling wordt aangegeven hoe een persoon het recht zijn bacheloropleiding in het hoger beroepsonderwijs te vervolgen, bedoeld in artikel 7.8a, vijfde lid, kan effectueren en aan welke eisen hij daarvoor moet voldoen.

Artikel 7.14. Beoordeling onderwijs- en examenregeling

1. Het instellingsbestuur draagt zorg voor een regelmatige beoordeling van de onderwijs- en examenregeling en weegt daarbij, ten behoeve van de bewaking en zo nodig bijstelling van de studielast, het tijdsbeslag dat daaruit voor de studenten voortvloeit.

Artikel 7.15. Informatieverstrekking aan studenten en aanstaande studenten

1. Het instellingsbestuur verstrekt zodanige informatie aan studenten en aspirant-studenten over:
   a. de instelling,
   b. het te volgen onderwijs in algemene zin,
   c. de differentiatie in het opleidingenaanbod,
   d. de selectie van studenten, en
   e. de opleidingsnamen,

   dat deze studenten en aspirant-studenten in staat zijn de opleidingsmogelijkheden te vergelijken, zich een goed oordeel te vormen over de inhoud en de inrichting van het gevolgde of te volgen onderwijs en de examens en zich goed voor te bereiden op de gestelde eisen.

2. De vertegenwoordiging van de instellingen en de daarvoor in aanmerking komende belangenorganisaties van studenten maken gezamenlijke afspraken over de specificaties van de informatie, bedoeld in het eerste lid. Indien zij daarin niet slagen, kunnen bij ministeriële regeling die nadere specificaties worden gegeven van inhoud en vorm van de informatie die nodig is voor het

vergelijken van opleidingen en het kiezen van een passende opleiding. In de ministeriële regeling kunnen voor verschillende groepen van instellingen verschillende specificaties worden gegeven.

Artikel 7.16. Erkenning verworven competenties
Het instellingsbestuur kan procedures en criteria voor de erkenning van verworven competenties vaststellen voor degenen die niet zijn ingeschreven.

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2015-05 |
ISBN: 978-90-8503-354-7

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | februari 2015